

Alma mater Strossmayera, Kvaternika i Starčevića: Hrvatski studenti filozofije i teologije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti

Barišić, Pavo

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2020, 46, 125 - 184**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:736265>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for
Croatian Studies](#)

Alma mater Strossmayera, Kvaternika i Starčevića Hrvatski studenti filozofije i teologije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti*

PAVO BARIŠIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

UDK 378.4(439=163.42)-057.875:1

Strossmayer, J. J.

Kvaternik, E.

Starčević, A.

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 15. 4. 2020.

Prihvaćen: 10. 6. 2020.

Sažetak

Članak ponajprije donosi osvrt na istraživanja o naobrazbi hrvatskih studenata u četirima zavodima na uglednim europskim sveučilištima: Rimu, Bologni, Beču i Pešti. Slijedi pregled povijesti Kraljevskoga sveučilišta Ugarske začeta u Trnavi 1635. godine, preseljena u Budim 1777. i smještena na posljertku u Peštu 1784. Studij filozofije i teologije na Kraljevskom sveučilištu, *Regia scientiarum Universitas Pestiensis*, pohađali su probrani kandidati iz ugarskih i hrvatskih zemalja Monarhije. Svaka biskupija, kao i ugledne obitelji, šalju svoje najdarovitije studente u Središnji seminar. Zato se to visoko učilište nazivalo »školom za biskupe« ili kraljevskom političkom akademijom. Tko je tamo dospio bio je predodređen za visoke službe u crkvenoj ili državnoj hijerarhiji. Za razumijevanje načina studiranja u radu je izložen ustroj naobrazbe u Habsburškoj Monarhiji od 16. do 19. stoljeća, s posebnim naglaskom na Ugarsku i Hrvatsku.

Središnji dio razmatranja posvećen je prikazu podataka o polaznicima studija teologije na Kraljevskom sveučilištu od 1824. do 1848. Slijedi osvrt na pet istaknutijih pitomaca iz toga razdoblja. Članak prikazuje akademske portrete i postignuća Andrije Šumanovca, Antona Mudrovčića, Stjepana Ilijaševića, Adolfa Vebera i Petra Vrdoljaka. Potom dolazi detaljnija usporedba upisanih kolegija i položenih ispita te obrada dosad neobjavljenih podataka o akademskim postignućima tri slavna polaznika filozofskih i teoloških studija – Josipa Jurja Strossmayera, Eugena Kvaternika i Ante

* Dijelovi članka predstavljeni su 26. rujna 2019. na simpoziju »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« u okviru 28. Dana Frane Petrića u Cresu u izlaganju pod naslovom »Ante Starčević i hrvatski studenti na Kraljevskom sveučilištu u Pešti«.

Starčevića. Podrobno se navode svi kolegiji koje su pohađali i mjesta koja su zauzeli na svojim godištimama.

Na toj osnovi članak ocrtava na poseban način sustav ocjenjivanja i postavke obrazovnoga ustroja toga doba. Kraljevsko je sveučilište privremeno prekinulo rad 1848. zbog prevratničkih zbivanja. No pitomci su se uključili u slobodarska i demokratska politička zbivanja u domovini nadahnuti idejama koje su u Pešti prihvaćali i oplemenjivali. Zaključno razmatranje donosi prosudbe o značenju koje je *Alma mater Pestiensis* imala za naobrazbu duhovne i političke elite u Hrvatskoj.

Ključne riječi: filozofija, teologija, Kraljevsko sveučilište u Pešti, studenti, Josip Juraj Strossmayer, Eugen Kvaternik, Ante Starčević

1. Uvod

Povijest naobrazbe studenata iz hrvatskih zemalja na europskim sveučilištima u proteklih nekoliko stoljeća samo je djelomično rasvijetljena i istražena. No, zacijelo ne u mjeri koja je potrebna za razumijevanje izvora hrvatske duhovne i stvaralačke baštine, odnosno njezine ukorijenjenosti u bitnim sastavnicama europske kulture. Jer se visoka naobrazba znatno više odvijala izvan zemlje nego na domaćim visokim učilištima. Nekoliko je uglednih europskih sveučilišta na kojima je studirao znatniji broj polaznika iz hrvatskih zemalja. Spomenut ću istaknutije sveučilišne gradove kao što su Bologna, Padova, Rim, Pariz, Beč, Graz, Trnava, Krakow, Prag, Budim i Pešta.

Znatne prinose istraživanjima o razvoju prosvjete u hrvatskim zemljama, a uz to i o inozemnim visokim učilištima na kojima su se obrazovali hrvatski pitomci »pribrao je i uredio« kraljevski savjetnik i zemaljski školski nadzorNIK Antun Cuvaj (1854–1927) – utemeljitelj Hrvatskoga školskog muzeja u Zagrebu i pokretač nekoliko učiteljskih udruga i ustanova u Hrvatskoj. On je u svojem monumentalnom izdanju donio obilje povijesnih svjedočanstava o izgradnji naobrazbe u Hrvatskoj od najstarijih vremena do početka 20. stoljeća. Prvo izdanje pod naslovom *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas* tiskano je od 1907. do 1912. u 5 knjiga, a drugo ispravljeno i dopunjeno izdanje u 11 knjiga od 1910. do 1913. Cuvaj je u više poglavlja izložio građu za opise stanja »više naobražavanja domaćih sinova u stranome svijetu«.¹ No u razdoblju od stoljeća i više poslije njegovih pionirskih pribiranja nije istraženo ni približno od onoga što bi bilo

¹ Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Knj. I: *Od najstarijih vremena do godine 1780.* (Zagreb: Naklada Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, ²1910), pp. 85, 110–112, 126–128, 142–145, 157–158, 188–190, 215.

Nadalje u bilješkama: Cuvaj, *Građa za povijest školstva* I (1910).

potrebno za primjereno sagledavanje i dublju spoznaju vlastite prosvjetne prošlosti i izgradnje intelektualnih elita.

Proučavani su u stanovitoj mjeri zavodi *Germanicum* i *Hungaricum* u Rimu, zatim kolegij *Croaticum* na Sveučilištu u Beču. Također je istraživana naobrazba hrvatskih studenata na najstarijem europskom Sveučilištu u Bologni. O tomu će biti više riječi u prvom poglavlju rada. No, kada sam pristupio prikupljanju građe o Kraljevskom sveučilištu u Pešti, ostao sam začuđen pomanjkanjem istraživanja o središnjem visokom učilištu za hrvatske studente u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije. Kraljevsko sveučilište djeluje više stoljeća, od 1635. ponajprije kao filozofijsko-teološka akademija u Trnavi, a potom od 1777. u Budimu i naposljetku od 1784. u Pešti. No njegova djelatnost i naobrazba njegovih polaznika u hrvatskim znanstvenim krugovima još uvijek nisu naišli na detaljnija istraživanja. S obzirom na malo objavljenih podataka o njegovu djelovanju i razvoju, u članku ću u kratkim crtama prikazati povijest toga sveučilišta. Do sredine 19. stoljeća na tom su se sveučilištu obrazovale u znatnoj mjeri političke i duhovne snage te predvodnici puka u hrvatskim zemljama.

Članak u tom sklopu ima zadaću ukazati na kulturne utjecaje i političke ideje koje su se odatle preuzimale u prevratničkom razdoblju u Europi. Potom ocrtava ustroj naobrazbe u Habsburškoj Monarhiji. Središnji je dio rada posvećen prikazu podataka o polaznicima studija teologije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti od 1824. do 1848. akademske godine. Slijedi osvrt na pet istaknutijih pitomaca iz toga razdoblja. Prikazat ću akademska postignuća Andrije Šumanovca, Antona Mudrovčića, Stjepana Ilijaševića, Adolfa Vebera i Petra Vrdoljaka. Potom slijedi podrobnija usporedba upisanih kolegija i položenih ispita te iznosim na vidjelo dosad neobjavljene podatke o akademskim postignućima tri slavna polaznika filozofskih i teoloških studija – Josipa Jurja Strossmayera, Eugena Kvaternika i Antu Starčevića. Na toj osnovi članak ima zadaću ocrtati i sustav ocjenjivanja i postavke obrazovnog ustroja toga doba.

Na kraju članak opisuje kako je djelovanje Kraljevskoga sveučilišta privremeno prekinuto 1848. zbog prevratničkih zbivanja te kako su studenti otpušteni. Neki su se od njih uključili u slobodarska i demokratska politička zbivanja u domovini. Zaključno, rad donosi prosudbe o značenju te sveučilišne ustanove, *Alma mater Pestiensis*, za naobrazbu duhovnih i političkih elita u Hrvatskoj. Naznačuje intelektualno ozračje u kojemu je ustanova djelovala i poučavala te političke ideje koje su sveučilištarci primali. Za tri hrvatska velikana postaje na taj način jasno kako su se nadahnjivali i upijali slobodarske težnje te ih prihvaćali za vlastito kasnije djelovanje u nastojanju za ostvarenjem državne samostalnosti i građanske slobode. Njihova je naobrazba i priprava za javnu djelatnost izgradila jasnu političku i nacionalnu svijest, demokratska načela, zalaganje za državnu neovisnost, slobodu puka i ideje ljudskih prava.

2. Hrvatski studenti na europskim sveučilištima

U sklopu razmatranja tri stoljeća razvoja visoke naobrazbe u Europi od sredine 16. do sredine 19. stoljeća valja spomenuti nekoliko značajnijih odgojnih i obrazovnih ustanova u kojima se sustavno poticala i promicala naobrazba studenata iz hrvatskih zemalja. Osvrnut će se ukratko na dvije u današnjoj Italiji, jednu u Austriji i jednu u Mađarskoj. Ima ih naravno još, primjerice Hrvatski zavod u Loretu, *Collegium Illyricum Lauretanum*, u kojemu je od 1580. do 1797. steklo odgoj i naobrazbu više od 800 pitomaca, ponajviše iz dalmatinskih biskupija,² ali ih u ovom kontekstu ne možemo sve tematizirati.

Ponajprije je spomena vrijedan glasoviti *Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum de Urbe*. Njega je u Rimu 1552. – u vrijeme održavanja Tridentskoga sabora 1545–1563³ – utemeljio papa Julije III, a osobno ga je otvorio generalni poglavar Isusovačkoga reda Ignacije Loyolski. U sklopu katoličke obnove, nakon koncila u Tridentu, isusovački red preuzima ključnu ulogu u prosvjeti u hrvatskim zemljama kao i u velikom dijelu Srednje Europe. Od 1580. godine, kada su ujedinjeni dotad razdvojeni zavodi *Germanicum* i *Hungaricum*, više stoljeća ta je ustanova služila kao jedinstveno mjesto naobrazbe, uz pitomce iz više zemalja središnjega dijela Europe, i brojnih hrvatskih studenata. Jedan od najpoznatijih polaznika toga Zavoda bio je kandidat Zagrebačke biskupije profesor teologije i misionar Marko Stjepan Krizin, sveti Marko Križevčanin (1589–1619), koji je u Njemačko-ugarskom kolegiju boravio od 1611. do 1615. Njega je papa Ivan Pavao II. u Košicama proglasio svetim 5. srpnja 1995. U 1920–im taj su zavod pohađala dva hrvatska kardinala: Alojzije Stepinac i Franjo Šeper.⁴

² Ivan Golub, »Velikani i institucije hrvatske kulturne i društvene povijesti od početaka do suvremenog doba«, *Nova prisutnost* 9 (2011) 1, pp. 41–70, na p. 49.

O Ilirskom zavodu u Loretu napisao je doktorsku disertaciju 1932. Josip Jurić (1894–1964). Glavni urednik Zbornika za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima *Vrela i prinosi* Mijo Korade priredio je dva priloga iz obilne građe o osnutku i gradnji kolegija, razvojnom putu i seljenju zavoda te njegovim polaznicima: Josip Jurić, »Ilirski kolegij u Loretu (1580.–1860.)«, *Vrela i prinosi* 13 (1982), pp. 23–60; Josip Jurić – Mijo Korade, »Iz arhivske građe o Ilirskom kolegiju u Loretu. Podaci o pitomcima Ilirskog kolegija u Loretu 1580.–1658.«, *Vrela i prinosi* 13 (1982), pp. 61–105, gdje su doneseni popis i opširniji podatci iz životopisa pojedinih pitomaca.

³ Vidi o tome više u zborniku: Romana Horvat (ur.), *Tridentska baština: katolička obnova i profesionalizacija u hrvatskim zemljama*. Zbornik sa znanstvenoga skupa održanoga u Zagrebu 6. i 7. prosinca 2013. (Zagreb: Matica hrvatska – Katolički fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016).

⁴ O hrvatskim studentima u Njemačko-ugarskom zavodu Cuvaj piše tek uzgred. Do sada nema detaljnijih istraživanja na hrvatskom jeziku. Cjelovitije prikaze vidi na njemačkom: Andreas Steinhuber, *Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom* (Freiburg

No polaznici visoke naobrazbe iz hrvatskih zemalja još su u većem broju bili zastupljeni u Ugarsko-hrvatskom zavodu u Bologni, *Collegium Hungarico-Illyricum Bonnoniense*, koji je osnovan u isto vrijeme kada i *Germanicum*. Utemeljenje se pripisuje predstojniku ostrogonske metropolije i zagrebačkom kanoniku, koji je bio i zagrebački pomoćni biskup, imenom Pavao Zondi (Paulus Zondinus) (1480–1558). Prema Cuvaju, utemeljenje je bilo također u vrijeme održavanja Tridentskoga sabora »oko godine 1553.–1556.«⁵ U gradu s najstarijim europskim sveučilištem zavod je djelovao do 1781. Tada je car Josip II. zabranio odlazak studentima na sveučilišta izvan zemalja svoje krune.

Bolonjski zavod odgaja i obrazuje cijeli niz istaknutih i utjecajnih predstavnika političkoga, znanstvenoga i duhovnoga života iz hrvatskih i ugarskih zemalja. U povijesnom prikazu Ugarsko-ilirskoga zavoda, načinjenom u povodu 900. obljetnice Bolonjskoga sveučilišta, Damir Barbarić donosi niz uglednih imena iz Hrvatske koji su studirali na tom zavodu: Juraj II. Drašković (1525–1587), Ivan III. Drašković (1595/1603–1658), Ivan IV. Drašković (oko 1630–1692), Nikola II. Drašković (oko 1625–1687), Ivan V. Drašković Trakošćanski (oko 1660–1733), Baltazar Dvorničić Napuly (1560–1624), Benko Vinković (1581–1642), Juraj Križanić (1618–1683), Baltazar Adam Krčelić (1715–1778), Nikola Škrlec (1729–1799), Mihalj Šilobod Bolšić (1724–1787),⁶ Maksimilijan Vrhovac (1752–1827).⁷

Veliko značenje ima nadalje Hrvatski zavod u Beču, *Collegium Croaticum Viennense*. Za njegovo osnivanje zaslužan je predstojnik kanoničkoga stola Zagrebačke biskupije Baltazar Dvorničić Napuly (1560–1624). On je studirao i stekao doktorat u Bologni gdje je bio rektor Ugarsko-hrvatskoga zavoda 1590/1591. Očito prema bolonjskom uzoru, utemeljio je 1608. za svećeničke kandidate Zagrebačke biskupije Hrvatski kolegij u Grazu, ali je prema Dočeka-

im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1895.), <https://archive.org/details/SteinhuberGeschichteDesCollegiumGermanicumHungaricumInRom/page/n27/mode/2up>, (pristupljeno 31. siječnja 2020.); Peter Schmidt, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zur Funktion eines römischen Ausländerseminars, 1552–1914.* (Tübingen: Max Niemeyer, 1984).

⁵ Cuvaj, *Građa za povijest školstva I* (1910), pp. 176 f.

⁶ Vidi o njemu zbornik radova *Mihalj Šilobod i njegovo djelo*. Ur. Alojz Jembrih (Samobor: Samoborski muzej, 2009).

⁷ Damir Barbarić, »Bolonjski Ugarski-Ilirski zavod u kulturnom životu Hrvatske«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14 (1988), pp. 55–76. O Vrhovcu vidi zbornik: Alojz Jembrih (ur.), *Maksimilijan Vrhovac (1752.–1827.) i njegovo djelo* (Donja Stubica: Kajkaviana, 2006).

O osnivanju kolegija vidi temeljnu studiju: Vjekoslav Klaić, »Pavao Zondinus i osnutak ugarsko-ilirskog kolegija u Bologni (1553–1558)«, *Vjesnik kraljevskoga zemaljskoga arhiva u Zagrebu* 14 (1912), pp. 186–220.

lovu svjedočanstvu izostala provedba namjere. No, nakon njegove smrti, novcem zaklade koju je ostavio taj vrijedni zagrebački kanonik, veliki predstojnik Zagrebačkoga kaptola Benedikt Vinković (1581–1642) preseljava studentski gostinjac iz Graza u Beč i daje mu naziv *Collegium Croaticum*. Na Bečkom sveučilištu tako 1624. započinje djelovanje kolegija koje traje gotovo 140 godina, sve do 1784. Iz njega su potekli brojni studenti koji su kasnije nastavili svoje studije u Rimu te razvijali karijere u raznim sredinama u domovini i izvan nje.⁸

Paradoksalno je da oba zavoda ukida »prosvijećeni monarh«. Tim se izrazom naime često običava u povijesnim prikazima isticati pridjev uz ime cara Josipa II. Taj je naime »sveti rimski car« iste 1781. godine, kada je ukinuo Hrvatski zavod u Beču, zabranio i svim studentima iz zemalja pod svojom vlašću studirati u Rimu. Na kraju je bio prisiljen pod pritiskom osobito iz Ugarske i Hrvatske 1790. opozvati svoje radikalne reforme. Ali je šteta za obrazovni sustav i višestoljetne odgojne i prosvjetne ustanove bila nesaglediva.

Od 1780-ih ključnu ulogu u naobrazbi hrvatskih studenata preuzima Kraljevsko sveučilište u Pešti, *Regia scientiarum Vniversitas Pestiensis*. Povijest toga sveučilišta započinje gotovo stoljeće i pol ranije u Trnavi i o njoj ću nešto više kazati u sljedećem poglavlju. Na Kraljevskom sveučilištu u Pešti studij pohađaju probrani kandidati iz ugarsko-hrvatskih zemalja od 1784. do 1848. Tako, primjerice, svaka biskupija, kao i ugledne obitelji, šalju svoje najdarovitije studente u Središnji seminar iz filozofije i teologije. Za studij prava i medicine mogli su se odlučiti samo iznimni kandidati iz dobrostojećih obitelji koji su imali uvjete i potporu.

Stoga se to visoko učilište nazivalo kraljevskom političkom akademijom, a Teološki fakultet katkad kolokvijalno »školom za biskupe«. Tko je tamo dospio na studij bio je zacijelo predodređen za visoke službe u državnoj, vojničkoj, znanstvenoj ili crkvenoj hijerarhiji. Iz Hrvatske su na tom Sveučilištu pohađali studij brojni polaznici među kojima se na poseban način ističu Andrija Šumanovac, Anton Mudrovčić, Stjepan Ilijašević, Josip Juraj Strossmayer, Adolf Veber, Eugen Kvaternik, Petar Vrdoljak i Ante Starčević. O njihovim akademskim postignućima i zaslugama u javnom životu bit će riječi u završnim poglavljima.

⁸ Kamilo Dočkal, *Hrvatski kolegij u Beču 1624.–1784.* (Wien / Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996). Popis brojnih istaknutih hrvatskih studenata u Beču i Rimu vidi u članku: Alojz Jembrih, »Hrvati u *Hrvatskom kolegiju* i studenti u Beču, a potom rimskom *Germanico-Hungaricum* Blaškovićeve doba«, *Gazophylacium* 11/3–4 (2006), pp. 51–71.

Vidi također Ilija Lukanović, »Hrvatski zavod u Beču (1627.–1783.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. 14 (1986), pp. 131–136; Alojz Jembrih, »Das Kroatische Collegium in Wien und seine Studenten an der Wiener Universität«, *Periodicum* 2015 (Wien: Hrvatska akademska zajednica, 2016), pp. 209–230.

Važno je uočiti da uz studente susrećemo i među profesorima istaknute osobe iz hrvatskoga javnog života. Tako su primjerice dva zagrebačka biskupa bili sveučilišni nastavnici i ravnatelji Središnjega bogoslovnoga učilišta u Pešti prije nego što su nastupili na biskupsku službu. Ponajprije je car Josip II. imenovao dotadašnjega profesora na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji znanosti Maksimilijana Vrhovca (1752–1827) na mjesto rektora Peštanskoga seminara 1786. gdje je ostao do ređenja za biskupa 1788. Potom je njegov nasljednik na biskupskoj stolici Aleksandar Alagović (1760–1837) bio rektor Središnjega teološkoga seminara u Pešti od 1809. do 1821.⁹ Alagović je završio studij filozofije u Njitra, a teologiju je od 1777. pohađao na Kraljevskom sveučilištu dok je ono bilo smješteno još u dvorcu u Budimu.

No na Kraljevskom sveučilištu prevladavaju naravno profesori, dekani i rektori iz Ostrogonke nadbiskupije. Čak ni ambiciozni i izrazito uspješni Josip Juraj Strossmayer nije uspio na natječaju za mjesto profesora na Kraljevskom sveučilištu 1847. U tome ga je pretekao kandidat mađarske narodnosti. Navodno mu je, kako svjedoči gojenac istoga seminara Ante Starčević u svojim *Uspomenama*, prednost bila što je bolje poznao mađarski jezik. Toliko o kriterijima i objektivnosti u davnoj prošlosti. Može li se većom objektivnošću akademskih ili političkih kriterija pohvaliti sadašnjost?

3. O povijesti Kraljevskoga sveučilišta u Pešti

Kraljevsko sveučilište znanosti u Ugarskoj bilo je značajno visoko učilište za brojne naraštaje studenata iz hrvatskih i drugih ugarskih zemalja. Njegova djelatnost seže natrag do početka sedamnaestoga stoljeća. Osnovao ga je znameniti filozof, teolog, pjesnik i govornik, kardinal Péter Pázmány (1570–1637). I danas još uvijek znatno slavljani »utemeljitelj mađarskoga književnog jezika« otvorio je 12. svibnja 1635. u Trnavi (mađ. Nagyszombat) Akademiju znanosti s dva fakulteta, Filozofskim i Teološkim. Kao ostrogonski nadbiskup i primas Ugarske imao je u to doba sjedište u Požunu, današnjoj Bratislavi. Razlog je osnivanju akademije u slovačkoj Trnavi što je Ostrogon (Esztergom) od 10. kolovoza 1543. godine, kao i veći dio Ugarske poslije Mohačke bitke, bio pod turskom vlašću.

Vrijedno je u ovom kontekstu napomenuti kako su u prijestolnom gradu Ostrogonu službu nadbiskupa i primasa Ugarske stoljećima prije toga obnosila i tri znamenita imena podrijetlom iz Hrvatske. »Otac ugarskoga humanizma« Ivan Vitez od Sredne (oko 1408–1472) bio je ostrogonski nadbiskup od 1465. do smrti 1472. On je bio i utemeljitelj akademije, skriptorija i knjižnice u Budi-

⁹ Cuvaj, *Grada za povijest školstva* II, pp. 357 f. O Alagoviću kao zagrebačkom biskupu vidi: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi* (Zagreb: Školska knjiga, 1995), pp. 447–458.

mu te prvoga slovačkoga sveučilišta – *Universitas Istropolitana* – u Bratislavi (Požunu), koje je djelovalo od 1465. do 1491.

Državni kancelar i upravitelj Zagrebačke biskupije kardinal Toma Bakač (Erdödy) (1435–1521) bio je nadbiskup u Ostrogonu i primas Ugarske od 1497. do smrti 1521.

Od 1570. do smrti na taj je visokoj službi bio i tajnik kralja Ivana Zapolje i cara Ferdinanda I., kardinal podrijetlom iz Šibenika, Antun Vrančić (1504–1573). On je i pokopan u crkvi sv. Nikole u Trnavi.¹⁰

Pri odgovoru na pitanje zašto je upravo Trnava izabrana za sjedište nove akademije, valja poći od činjenice da je prodorom Turaka u Ugarsku sjedište ostrogonске nadbiskupije premješteno u dostatno udaljenu Trnavu, na obalama rijeke Trnavke u Podunavskoj nizini. Ondje stoluju ugarski primasi. Tako se u Trnavu krajem 16. stoljeća, nakon što je sultan Sulejman I. Veličanstveni 1545. zauzeo Ostrogon i pretvorio ga u sjedište sandžaka i utvrdu Osmanskoga carstva, »sklonuo ispred Turaka skoro sav crkveni život prvostolne nadbiskupije ostrogonске«. ¹¹ Stoga je upravo uz trnavsku akademiju i ostrogonску nadbiskupiju vezana naobrazba intelektualnih krugova u vrijeme katoličke obnove kako Mađarske tako i hrvatskih zemalja. Zbog svojega značenja za katoličku baštinu i osobito obrazovanje Trnava je dobila pridjev »slovačkoga Rima«.

Pázmány je naobražen u isusovačkom redu, kojemu je pristupio 1587. Na njihovim visokim učilištima odgojen je i bio predavač. Pohađao je novicijat u Krakovu, studij filozofije u Beču i teologije na znamenitom Kolegiju u Rimu, gdje ga je između ostalih poučavao slavni kardinal Roberto Bellarmino. Prije nego što je imenovan za nadbiskupa, predavao je deset godina na isusovačkom kolegiju i Sveučilištu u Grazu. Od kada ga je Sveta Stolica imenovala 1616. za ostrogonškoga nadbiskupa i primasa Ugarske, postao je nositeljem pokreta katoličke obnove u ugarskim zemljama. Pázmány je podrijetlom iz današnje Rumunjske, rođen je u Oradea u Transilvaniji i pripadao je kalvinističkoj zajednici Ugarske. Ali se s 13 godina, pod utjecajem pomajke, obratio na katoličku vjeru. Kao izvrstan govornik zaslužio je počasni naslov »ugarskoga Cicerona u grimizu«.

Utemeljio je ponajprije u Trnavi seminar sv. Adalberta (Vojtjeha) 1619. Prema uzoru na Njemačko-ugarski zavod u Rimu, u kojemu je i sam odgojen i naobražen, podigao je potom u Beču 1623. kolegij Pazmaneum. Kasnije je istu

¹⁰ Vidi Tomislav Pavičić, *Antun Vrančić. Ein berühmter Humanist aus Šibenik. Eine Ausstellung des Stadtmuseums Šibenik im Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien*, 5. prosinca 2006. do 16. veljače 2007, Šibenik, 2006, pp. 5–47.

¹¹ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva I* (1910), p. 177.

zgradu Pazmaneum kupio 1762. Zagrebački kaptol za svoj Hrvatski kolegij, ali ga je nakon četiri godine kanonik i kasniji biskup Josip Galjuf (1722–1786) vratio Ugarskom kolegiju.¹²

Vrhunac je Pázmányjeva nastojanja za izgradnjom visoke naobrazbe osnivanje filozofskoga i teološkoga učilišta u Trnavi koje je želio podići na razinu sveučilišta. Učilište je bilo pod upravom Isusovačkoga reda i bilo je ustrojeno prema skolastičkom obrazovnom sustavu. Studij filozofije u tom je sustavu bio pretpostavka i priprava za više studije teologije, prava i medicine. No polaznici su se mogli i samostalno usavršavati u pojedinim filozofskim granama znanosti. Nadbiskup je u Rimu zatražio priznanje filozofskoga i teološkoga studija iz Trnave kao sveučilišta. Međutim, papa Urban VIII., koji je zastupao snažnu antihabsburšku struju u Crkvi, uskratio je priznanje sveučilišta navodeći kao razloge pomanjkanje fakulteta prava i medicine. Prema klasičnom modelu, za punopravno sveučilište bilo je potrebno imati četiri glavna fakulteta – filozofiju, teologiju, pravo i medicinu.

No, što je uskratio papa, to je potvrdio Ferdinand II. Habsburg, car Svetoga Rimskoga Carstva, koji je i sam gorljivo nastojao učvrstiti katoličku vjeru i naobrazbu u Carstvu. On je drage volje novome sveučilištu 13. studenoga 1635. dodijelio carske i kraljevske povlastice koje su uživala ostala etabrirana sveučilišta u Carstvu.¹³ Tako je Trnavsko visoko učilište tijekom sljedećih 130 godina dalo znatne prinose u naobrazbi mladića i brojnih učenih glava u ugarskom dijelu Carstva. Pravni fakultet počeo je na Sveučilištu djelovati od 1667. Sveučilište je potom 1669. godine, dakle iste godine kada je i isusovačka akademija u Zagrebu dobila sveučilišne povlastice od cara i kralja Leopolda I., stavljeno pod »kraljevsko pokroviteljstvo«¹⁴ te je upotpunjeno pridodavanjem Medicinskoga fakulteta s pet odjela.

Carica i kraljica Marija Terezija (1717–1780) poduzela je za svoje plodne vladavine doista značajne reforme, između ostaloga i cjelovitu reformu školstva u Monarhiji. S pravom se, prema mojemu sudu, u mnogih naroda habsburške krune još uvijek u lijepim uspomenu čuva slika o blagodatima njezinih reformi. Prosvjetiteljski je odlučno i uspješno uredila zakonodavstvo prema najvišim standardima te tako položila temelje modernom školstvu u zemljama Srednje Europe.

¹² Alojz Jembrih, o. c., p. 52.

¹³ O povijesti Sveučilišta v. poblizhe László Szögi, *The Illustrated History of the Eötvös Lorránd University Budapest (ELTE)* (Budapest, 2010), p. 9, dostupno na mrežnoj adresi: https://web.archive.org/web/20150923235840/http://www.elte.hu/file/ELTE_tortenete_SzogiL.pdf (pristupljeno 22. siječnja 2020.).

¹⁴ Isto, p. 11.

No sjenu na te reforme baca obezglavljivanje školstva odlukom o ukinuću isusovaca 1773. Taj je red više od dva stoljeća držao ključne poluge obrazovanja u Monarhiji. Dobar smjer kojim se krenulo u reformama iz 1750–ih narušio je tako provizorij u razdoblju od 1773. do 1777. Potom slijedi ukidanje redovničkoga školstva u Carevini, koje poduzima car i kralj Josip I. Oduzimanje školstva iz ruku ne samo isusovcima nego i franjevcima i pavlinima imalo je razorne posljedice za razvoj obrazovanja u Srednjoj Europi tijekom niza stoljeća što su slijedila.

U sklopu tih reformi školstva, Akademija znanosti u Trnavi, *Academia scientiarum Pazmania archiepiscopalis*, uzdignuta je na potpuni rang Kraljevskoga sveučilišta pod imenom Marije Terezije 1777. Potom ga je carica i kraljica preselila krajem kolovoza iste godine na dvor u središnji i glavni grad Budim. Sveučilište je bilo smješteno u kraljevskoj palači u budimskom dvorcu i nosilo je službeni naziv *Vniversitas Regia Budensis*.

Nasljednik, sin Marije Terezije, car Josip II. preselio je Sveučilište 1784. na suprotnu obalu Dunava, u Peštu. Prostor u Kraljevskoj palači, u kojemu je dotada djelovalo Sveučilište, trebao je biti oslobođen za zemaljska upravna tijela prebačena iz Požuna u Budim. Međutim, Car je u Peštu preselio tri, a ne sva četiri fakulteta.¹⁵ U svojim apsolutističkim nastojanjima želio je teološku naobrazbu staviti izravno pod državni nadzor te udaljiti od višestoljetne tradicije, isusovačke duhovnosti i ukinutoga redovničkoga obrazovnoga sustava. Sveučilište je preustrojeno u tri generalna seminara. Jedan je seminar bio Teološki fakultet, a on nije preseljen iz Budima u Peštu nego u Požun (Bratislavu). No Fakultet je i dalje ostao u okviru istoga Kraljevskoga sveučilišta. Nakon dvije godine požunski generalni seminar priključen je u isto sjedište u Pešti.

U njegovu okviru djelovala su još dva opća seminara u Zagrebu i Jegeru (Eger), gradu na sjeveru Mađarske. Iste 1784. godine u Zagrebu je od Kraljevske akademije znanosti odvojen Bogoslovni fakultet tako da su u njoj nastavili djelovati samo Pravni i Filozofski fakultet. Naposljetku su 1790. na sljedećih petnaest godina zatvorena sva tri opća seminara Kraljevskoga sveučilišta u Pešti te je time prestao djelovati Teološki fakultet. Otvorio ga je ponovno car Franjo II. 1805. godine.

Današnja zgrada, u koju su od 1784. smješteni seminar i studenti Kraljevskoga sveučilišta, građena je u razdoblju od 1715. do 1744. U njoj su stanovali i hrvatski studenti koje ćemo predstaviti te čije ćemo studijske profile prikazati u ovom članku. Prvotno su izgrađena dva kata, a kasnije je 1871. preuređena i dograđena u sadašnji oblik. U istoj zgradi sada ima sjedište privatno Katoličko

¹⁵ Isto, p. 35.

sveučilište Péter Pázmány. Sveučilište je obnovljeno i državno priznato 1993. godine, ali je ostalo privatna ustanova.¹⁶

Ime utemeljitelja Pétra Pázmányja nosilo je Kraljevsko sveučilište od 1921. do 1950. Komunistička vlada isključila je 1949. Teološki fakultet iz Sveučilišta. Fakultet znanosti nastavio je samostalno djelovanje od 1950. kao državno Sveučilište Eötvös Loránd (ELTE). Ime je dobilo prema poznatom mađarskom fizičaru, barunu Lorándu Eötvösu (1848–1919), koji je bio rektor Sveučilišta, predsjednik Mađarske akademije znanosti početkom 20. stoljeća i ministar bogoštovlja i javne prosvjete.

Slična sudbina zadesila je i Katolički bogoslovni fakultet, koji je 1952. godine isključen iz Sveučilišta u Zagrebu odredbom tadašnjega režima u Jugoslaviji. U oba slučaja utemeljiteljski fakulteti bili su prisiljeni u doba totalitarne komunističke vladavine napustiti sveučilište. Razlika je samo u tomu što je Zagrebačko sveučilište uspjelo povratiti u svoje okrilje Katolički bogoslovni fakultet u demokratskom ozračju 1990. Mađarska je teološki studij prepustila privatnom Katoličkom sveučilištu. Nije ga vratila u sastav javnoga Sveučilišta Eötvös Loránd, premda se ono poziva na svoju osnivačku povijest od 1635. Tako je nekadašnja okosnica Kraljevskoga sveučilišta, studij teologije, zbog kojega je visoko učilište i pokrenuto prije četiri stoljeća, na poslijetku ostala izvan sveučilišta. Ime osnivača Pétera Pázmányja nosi zapravo novo privatno sveučilište, a ne ono kojemu je bio utemeljitelj. Povijest ima zamršene putove i nepredvidljive ishode.

4. Ustroj naobrazbe u Habsburškoj Monarhiji

Kada je nadbiskup Péter Pázmány osnovao Trnavsko visoko učilište ono je djelovalo prema isusovačkom pedagoškom zakoniku. Osnovao ga je po pravilima reda iz kojega je sam potekao. *Ratio atque Institutio studiorum Societatis Iesu* pripreman je desetljećima, a konačna redakcija zakonika potječe iz 1599. Njime se na vrhunski način učvršćuje katolička duhovnost sintezom klasične naobrazbe i kršćanskih čudorednih načela.

Razlikovali su se prema isusovačkom *Ratio Studiorum* »niži studiji«, *studia inferiora*, i »viši studiji«, *studia superiora*. U Hrvatskoj su od početka 17. stoljeća isusovci osnivali u brojnim gradovima niže studije ili gimnazije. Tako

¹⁶ Na ploči utisnutoj na zgradu upisano je sljedeće: Müemlék épült 1715– töl 1744–ig, ket emeletestre, 1871–73, ban nyerte maiformáját. Fővárosi tanacs v. b. 1955. The monument was built from 1715 to 1744, on two floors, in 1871–73, it got its present form. Metropolitan Council v. b. 1955.

su otvarani kolegiji u Zagrebu 1607.,¹⁷ Rijeci 1627., Varaždinu 1636., Požegi 1699. i Osijeku 1729. U Dubrovniku je također od 1658. započela s radom gimnazija prema sustavu *Ratio Studiorum*.

Viši studiji djelovali su u gradovima. Poznata je pavlinska filozofska škola u Lepoglavi osnovana 1656. Zagrebačka akademija, koju su osnovali isusovci, uzdignuta je na rang visokoga učilišta i dobila povlastice Sveučilišta 1669.¹⁸ Uz to su i drugi redovi, prije svega dominikanci i franjevci, imali svoje škole i generalna učilišta.

Pri osnivanju kao i u djelovanju trnavskoga i zagrebačkoga visokoga učilišta bio je uključen niz istih profesora. Spomenut ću samo dva istaknutija. Prvi je profesor filozofije Stjepan Glavač (1627–1680). On je na otvorenju studija u Zagrebu 1662. održao uvodni govor *Prolusio academica occasione introducendi in Gymnasio Zagrabiensi triennii philosophici*.¹⁹ Kasnije je predavao na Akademiji u Trnavi gdje je i preminuo. Drugi rektor Zagrebačkoga kolegija Franjo Jambrehović (1631–1703) studirao je u Trnavi. Bio je profesor filozofije i moralne filozofije u Ugarskoj i Zagrebu.²⁰ Nakon što je osnovan isusovački Kolegij u Zagrebu 1662. predavao je logiku, fiziku i metafiziku, a svoja je predavanja pod naslovom *Philosophia Peripatetica*, objavio 1669. u Beču. Djelo koje se smatra »prvim tiskanim filozofskim priručnikom u kontinentalnoj Hrvatskoj«²¹ izlazi tako u godini kada je Zagrebački kolegij dobio sveučilišne povlastice.

¹⁷ Lelja Dobronić, *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas* (Zagreb: Školska knjiga, 2004).

¹⁸ Vidi o tome Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod* 1 (1970), u poglavlju »Sveučilišna prava i povlastice«, pp. 169–178.

Usp. također Lelja Dobronić, *Zagrebačka akademija. Visokoškolski studij u Zagrebu 1633.–1874.* (Zagreb: Dom i svijet, 2004); Hrvoje Petrić, »Isusovačka i Kraljevska akademija u Zagrebu (1669. – 1776.)«, *Sveučilište u Zagrebu* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), pp. 18–29, na p. 21.

¹⁹ Mijo Korade i Redakcija, »Glavač, Stjepan (Stephanus Glavach Varasdiensis«, *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6899> (pristupljeno 31. siječnja 2020).

²⁰ O Franji Jambrehoviću i djelovanju isusovačkih profesora vidi Ivica Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 69–151, na p. 116; Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011), u poglavlju »Franjo Jambrehović«, p. 118. (elektronička knjiga na mrežnoj adresi: <http://www.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Martinovic.zhfb15-18st.pdf>).

Usp. također Ivan Macan, »Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima«, *Obnovljeni život*, 63/2 (2008), pp. 139–169, na p. 147; Stanislav Južnič, »Isusovački stručnjaci u Varaždinu«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 26 (2015), pp. 135–160, na pp. 136–143.

²¹ Hrvoje Petrić, o. c., p. 22.

Ustroj naobrazbe u Habsburškoj Monarhiji bio je kasnije, u drugoj polovici 18. stoljeća, preuređen pod utjecajem prosvjetiteljskih načela. Nakon ukinuća Isusovačkoga reda 1773. carica Marija Terezija donijela je 1774. glasoviti »Opću uredbu o školstvu«, *Allgemeine Schulordnung*, prema prijedlogu šleskoga opata iz Sagana i prosvjetnoga reformatora Johanna Ignaza Felbigera (1724–1788). Od tada su gotovo sve isusovačke gimnazije u Habsburškoj Monarhiji, kao što je već bio slučaj i drugdje u Europi, dospjele pod državnu upravu. Terezijanskim reformama započeo je tako prosvjetiteljski obilježen postupak sekularizacije školstva u Habsburškoj Monarhiji. Hrvatske zemlje, koje su pripadale srednjoeuropskom obrazovnom sustavu, imaju gotovo dva i pol stoljeća dugu tradiciju javnoga školstva za koje skrbi državna uprava. Prema tim zakonskim odredbama u Monarhiji učitelji su postali državni činovnici za čiji rad država daje plaće.

S obzirom da su se Hrvatska i Ugarska usprotivile nekim odredbama »Opće uredbu o školstvu« zbog germanizacijskih utjecaja, za taj je dio Monarhije 1777. donesena posebna »Osnova o organizaciji školstva«, *Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*. Kada je carica Marija Terezija premjestila Kraljevsko sveučilište iz Trnave u Budim, iste je godine stupio na snagu i novi zakonski propis koji je iz osnove promijenio školski sustav te poglavito ustroj sveučilišta.

U Hrvatskoj i Ugarskoj propisane su tri vrste obrazovnih ustanova – osnovne škole na materinskom jeziku, latinske škole i akademije. Područje cijele Ugarske bilo je razdijeljeno na šest okružja, a sedmo je okružje pripadalo Hrvatskoj i Slavoniji. Uredba je propisivala da u svakom okružju treba djelovati barem jedna akademija ili glavna gimnazija, nad-gimnazija, *archigymnasium*. Također je za svako okružje obrazovnim pitanjima upravljao okružni ravnatelj, *superior provincialis director*, a pojedinim su zavodima upravljali mjesni ravnatelji. Svi okružni ravnatelji bili su tako podređeni vrhovnomu ravnatelju. On je bio predstojnik Kraljevskoga sveučilišta u Trnavi, odnosno od 1777. u Budimu. Za prvoga je višega ravnatelja škola i studija u razdoblju od 1776. do 1788. za okružje Hrvatske i Slavonije, temeljem Opće uredbu, imenovan predstojnik Kraljevinskoga vijeća, bolonjski pitomac Nikola Škrlec Lomnički (1729–1799). Ravnatelj Kraljevske akademije znanosti bio je Josip Tersperger (Taisperger) od 1776. do 1782.²²

²² Cuvaj, *Građa za povijest školstva* I (1910), p. 467. Vidi Vjekoslav Klaić, »Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu (1776)«, *Hrvatsko kolo* 7 (1912), pp. 3–33; Jaroslav Šidak, »Regia scientiarum academia«, u: Jaroslav Šidak, *Kroz stoljeća hrvatske povijesti* (Zagreb: Školska knjiga 1981), pp. 171–188.

Prema Općoj uredbi o školstvu, zagrebačka »Nad-gimnazija«, *Archigymnasium*, imala je pet razreda. Nakon prva tri gramatička razreda dolazila su kao viša naobrazba dva humanistička. Za gramatičke razrede propisano je učenje aritmetike, lijepoga pisanja, vjeronauka i latinskoga jezika. U višim razredima poučavao se prirodopis, povijest Staroga i Novoga zavjeta, povijest Ugarske i zemljopis. Uveden je od drugoga razreda i njemački jezik.

Uredba je propisivala redovito vođenje školskoga imenika, *Catalogus studiosorum*, u koji su upisivani osnovni biografski podatci o učenicima i njihovom uspjehu. O osobitoj skrbi za napredak u učenju, koji se poticao stalnim natjecanjem, svjedoči činjenica što su se popisi učenika, koji su se redovito tiskali, donosili u nizu od najuspješnijih do najslabijih u učenju, a ne prema abecednom redu.

Nakon što je donesena Uredba postavilo se pitanje o školskim knjigama i priručnicima za predavanja. Za razmatranje o tom pitanju određeno je da se na Kraljevsko sveučilište u Budimu, gdje je stolovao vrhovni ravnatelj školstva, pošalju po tri predstavnika iz svakoga okružja. Uz okružnoga ravnatelja predstavnici su bili ravnatelj akademije i jedan ravnatelj koji je predstavljao sve gimnazije u određenom okružju. Tako je uz Škrleca predstavnik gimnazija bio tadašnji ravnatelj varaždinske gimnazije doktor teologije i profesor Antun Rajsp.²³ Vijeće u Budimu raspravljalo je o načinu uvođenja Uredbe u škole te osobito o školskim udžbenicima. Kraljevsko sveučilište dobilo je posebnu zadaću raspraviti i riješiti pitanje kako da se prema toj osnovi izrade primjerenе knjige. Kada su se hrvatski predstavnici vratili iz glavnoga grada Ugarske, održali su u Zagrebu sastanak, koji je Cuvaj ovako opisao.

»Po dovršenim vijećanjima u Budimu sazove u Zagreb okružni direktor mjesne direktore svih hrvatskih gimnazija, naime gimnazije riječke, varaždinske, požeške, križevačke, osječke i rumske, da im priopći, što je u Budimu zaključeno, te da ih naputi, kako da imaju novu osnovu uvesti u školu. Taj novi sustav bude odmah naredne godine (1777./8.) u srednje škole uveden, ali ne mogaše odmah žuđenim plodom uroditi, jer ne bijaše nikakvih školskih knjiga tomu sustavu primjerenih. Učitelji morahu sabirati gradivo za predavanje iz različnih knjiga, koje im je budimsko sveučilište poslalo. Osim toga mnogi učenjaci ne bijahu tomu sustavu skloni, te mu svagdje stavljaju zapreke. Napokon i sama osnova ne bijaše djelo savršeno, te ga prije valjaše u praksi prokušati. Stoga je već i u budimskim sjednicama bilo preporučeno, da se pazi, čim se novi sustav u škole uvede na sve, što bi bilo nezgodno ili manjkavo. Sve, što bi se tečajem predavanja opazilo, imadaše mjesni ravnatelj u zaključnom izvještaju okružnom ravnatelju priopćiti, a ovaj dalje dostaviti.«²⁴

²³ Na istom mjestu. O Rajspu vidi: Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske kajkavske riječi* (Čakovec: Zrinski, 1997), pp. 157–158, 225–230.

²⁴ Isto, p. 468.

Najznačajnija je promjena prema Općoj uredbi vezana za propise o ustroju gimnazijskih razreda. Osnova je nalagala da se ukupna petogodišnja naobrazba u gimnazijama raščlani na gramatičku i humanističku. Prva su tri razreda posvećena u prvom redu općoj naobrazbi i tu prevladavaju gramatički sadržaji s latinskim kao svojevrsnom krunom. Razredi i učenici koji su ih pohađali nazivani su u skladu s time: *principia, grammatica, syntaxis*. Nakon toga slijedila je viša naobrazba s dva tzv. »humanitarna« razreda: *poesis i rhetorica*.

Razlika je između ta dva vida gimnazijske naobrazbe što je gramatički dio bio razredni, a za humanistički je bila propisana predmetna nastava. U prvom su učitelji slijedili svoje učenike iz razreda u razred i jedan je učitelj bio za sve predmete, a u drugom su nastavnici predavali samo određene predmete.

Pri tom se »od svih predmeta najviše učio latinski jezik, a imao je svrhu, da se nauči pravilno latinski govoriti. Materinski se jezik mogao upotrebljavati kao nastavni jezik samo u nižim razredima«. ²⁵ Za učenje latinskoga, koji je bio obvezatan u višim razredima, bilo je propisano jednako koliko i za sve ostale predmete. Deset sati u tjednu pripadali su poučavanju latinskoga, a deset drugoj nastavi. Jer latinski je bio službeni jezik ne-njemačkih zemalja Habsburške Monarhije i ostao je u Hrvatskoj prevladavajući u prosvjeti i državnim poslovima sve do sredine 19. stoljeća. Zaključkom Hrvatskoga sabora od 23. listopada 1847. hrvatski jezik uvodi se kao »diplomatički«, tj. službeni, u javni život banske Hrvatske. ²⁶ U početku je bio otpor i zaštita od germanizacije, a u Hrvatskoj kasnije i obrana od mađarizacije. Pitanje materinskoga jezika u tom je sklopu postalo glavni pokretač političkih zbivanja u razdoblju od prosvjetiteljstva pa sve do konačnoga raspada Carstva početkom 20. stoljeća.

Prema toj Općoj uredbi mudroslovni ili filozofski tečaj pripadao je visokoj naobrazbi. Mogli su ga upisati učenici nakon završene gimnazije. Izvodio se na akademijama i visokim školama. U okviru njega predavali su se glavni predmeti logika, povijest, filozofija, matematika, prirodopis i fizika. Kasnije se taj samostalni mudroslovni tečaj pripojio gimnazijama kao njihov svršetak i sveo na trajanje od dvije godine.

Ratio educationis iz 1777. znatno je izmijenjen reformama cara Franje II., donesenima u Budimu 1806. Između ostalih promjena, filozofski studij humanističkih znanosti, koji je je bio proširen na tri godine, ponovno je sveden na dvije godine. Nastavnici su poučavali gradivo na latinskom, i to strogo prema udžbenicima koje su propisivale vrhovne državne vlasti. Tako izmijenjeni *Ratio educationis* ostao je na snazi do *Systema scholarium elementarium* (Sustav

²⁵ Isto, p. 469.

²⁶ Šidak, o. c., p. 196.

osnovnih škola) iz 1845, a u Hrvatskoj faktično sve do iza 1848.²⁷ U tom je duhu nastavljena tradicija te je i kasnijim donošenjem Mažuranićeva Zakona o ustroju škola iz 1874. zadržana i potvrđena osnova da naobrazba, kako niža tako i viša, pripada u kraljevsku nadležnost. Monarhija se po tome razlikuje od današnje Europske Unije, koja je školske sustave supsidijarno u potpunosti prepustila regulativi država članica. Ali je vidljivo kako i danas nije moguće izbjeći postavljanje zajedničkih europskih kvalifikacijskih okvira i usporedivih ishoda učenja kako u visokom obrazovanju tako i u školskom sustavu.

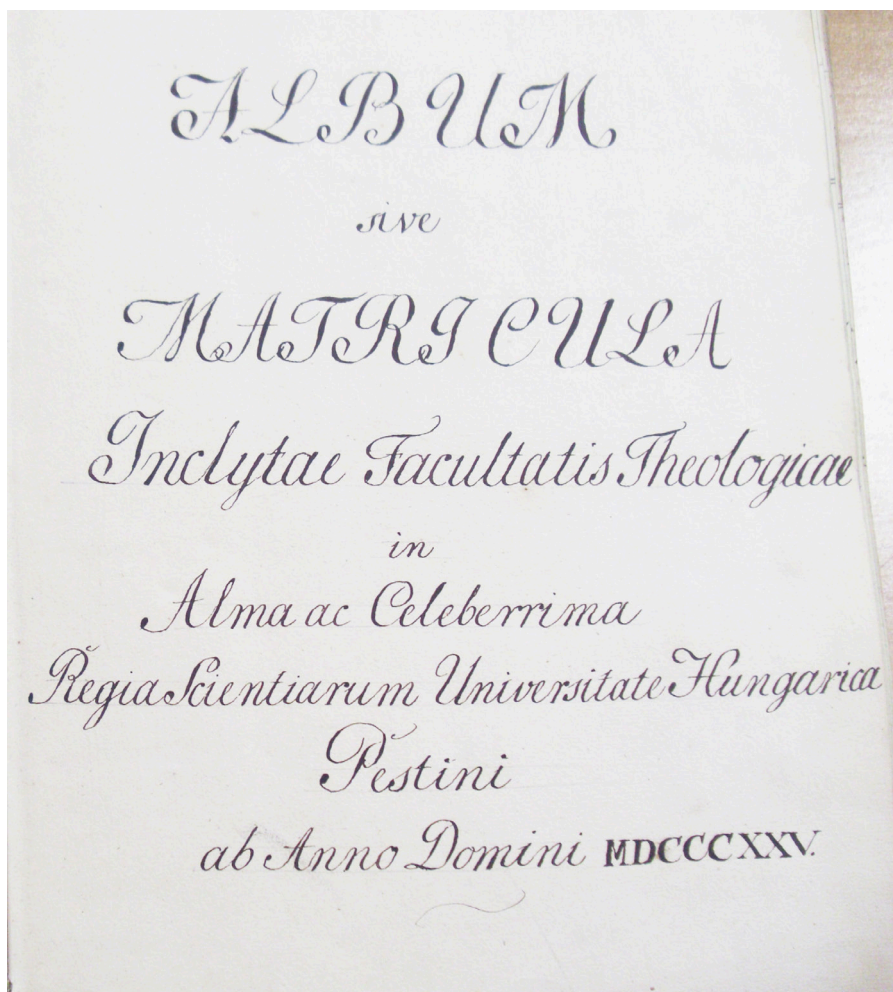
U ovom kontekstu želio bih na posljetku napomenuti kako se sustav praćenja postignuća učenika ocjenjivanjem u Europi razvija pet stoljeća. Od humanizma i renesanse nameće se potreba za jasnijim uređenjem sustava školstva. Posebnu je ulogu u tom sklopu odigrala isusovačka kodifikacija izložena u znamenitom *Ratio studiorum* iz 1599. Od toga doba uvode se razredi u škole. Uz to dolazi i skala ocjena od 1 do 6 koja se uz veće ili manje varijacije primjenjuje danas posvuda u obrazovnim ustanovama. Ocjene su prvotno označavane rimskim brojevima. Ocjenjivanje je prema tim pravilima postalo uvjet za napredovanje u viši razred. Nastavnici su bili dužni godišnje održavati ispite.

Prema reformi Marije Terezije iz 1774. ocjene su bile svedene na tri: dobar, srednji i loš. No većina je kasnije zadržala model vrjednovanja s pet ili šest ocjena. S time da se danas razlikuju modeli koji uzimaju jedan kao najvišu ocjenu od onih u kojima je jedinica najniža ocjena. No taj je sustav s pet ili šest stupnjeva uglavnom i danas podloga za ocjenjivanje u školama, ne samo u Europi nego i diljem svijeta.

5. *Album upisanih na Kraljevsko sveučilište u Pešti*

Zahvaljujući bivšem dekanu Teološkoga fakulteta i pročelniku Odjela za kršćansku filozofiju na Katoličkom sveučilištu Péter Pázmány, profesor dr. sc. Zoltánu Rokayu, stavljena mi je na uvid i pregledavanje arhivska građa iz povijesti ustanove. On mi je velikodušno pripremio i omogućio pretraživanje i snimanje Matične knjige upisanih na Kraljevsko sveučilište. Ograničio sam se na razdoblje od akademske godine 1824./5. do 1847./8. Izvorni je naslov zbirke na koju je usredotočen ovaj prikaz *Album ili matična knjiga upisanih na Bogoslovni fakultet odgojnoga i najslavnijega Ugarskoga kraljevskoga sveučilišta u Pešti od ljeta Gospodnjega 1825.* (sl. 1). U daljnjem ću se izlaganju

²⁷ Vidi Dunja Modrić-Blivajs, »Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Bansknoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine«, *Povijesni prilozi* 32 (2007), pp. 209–221, na pp. 217–219. Usp. također Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958).

Slika 1. Naslovnica upisnika Bogoslovnoga fakulteta Kraljevskoga ugarskoga sveučilišta u Pešti 1825. *Album sive Matricula Inclytæ Facultatis Theologicæ in Alma ac Celeberrima Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pestini ab Anno Domini MDCCCXXV.* (Album ili matična knjiga upisanih na Bogoslovni fakultet odgojnoga i najslavnijega Ugarskoga kraljevskoga sveučilišta u Pešti od ljeta Gospodnjega 1825.)

osloniti na zapise zabilježene u toj knjizi i objaviti nekoliko podataka vezanih u prvom radu za naobrazbu studenata iz triju hrvatskih dijeceza: zagrebačke, đakovačke i senjske.

U sveučilišnom Albumu nalaze se zabilježeni podatci o mnogim darovitim polaznicima iz hrvatskih zemalja. Kada se čitaju imena upisana među studentima Kraljevskoga sveučilišta ne možemo se oteti dojmu kako su neki od njih svojim vrijednim djelima i istaknutim zaslugama ušli u povijesne knjige i školske udžbenike. Očito je sustav naobrazbe uspješno odabirao i razvrstavao najbolje od nadarenih koji su se tu odgajali i usavršavali. Tako naobraženi, kada su se vratili u svoje sredine djelovanja, razvili su najviše zastave u javnom životu, bilo da su se prihvatili državnčkih, nastavnčkih, znanstvenih ili pak duhovničkih poslova. Dok sam prelistavao svjedočanstva njihovih uspjeha pred očima mi je lebdjela misao, koliko bi samo hrvatska povijest u 19. stoljeću bila osiromašena, kada bi se iz nje izostavila imena hrvatskih studenata upisana u ovu Matičnu knjigu.

Evidencija o polaznicima studija brižljivo je vođena i sačuvana prema zakonskim propisima koji su se poštivali na Kraljevskom sveučilištu u Pešti. Uz imena i prezimena studenata u Matičnoj knjizi ili *Albumu upisanih* zapisivane su dijeceze iz kojih su dolazili, predmeti koje su pohađali, nastavnici koji su predavali, broj slušatelja, ocjene koje su postigli, redovitost pohađanja te u bilješkama posebne opaske s pohvalama ili nekim drugim osobitostima studenta.

Način ocjenjivanja fascinira izrazitom jednostavnošću i usavršenošću. Rangiranje je tako postavljeno da je svaki polaznik razvrstan u posebnu kategoriju kojoj je pripadao prema uspjehu. Stoga bi se zacijelo i današnji sustav ocjenjivanja na europskim visokim učilištima, niveliran zajedničkim preporukama bolonjske reforme, mogao znatno oplemeniti tim klasičnim uzorima. Tako je primjerice sustav ocjenjivanja raščlanjen u nekoliko kategorija: *eminens*, odgovara izvrsnoj ocjeni, s pohvalom ili odlikom, te *classis I. i II.*, odgovara dobroj i dovoljnoj ocjeni. Unutar tih triju kategorija svaki je polaznik dobio svoje mjesto kao *eminens primus, secundus, tertius* itd. ili *classis I., II. primus, secundus, tertius* itd. Dakle svaki je student imao svoje posebno mjesto na ocjenjivačkoj ljestvici. Nastavnici su na taj način do u pojedinosti pratili trud i postignuća polaznika, njihovu marljivost, bistrinu, učenje, zalaganje i stečena znanja. Postignuća u naobrazbi poticala su se pozitivnim pristupom, natjecanjem i nagrađivanjem, a ne negativnim kažnjavanjem.

Radi cjelovitije slike o značenju Kraljevskoga sveučilišta u Pešti u daljnjem prikazu donosim ponajprije imena upisanih iz hrvatskih zemalja u razdoblju od 1824. do 1848. Uz to ću prikazati važnija životna postignuća, uspjehe na studiju, pohađane kolegije i druge zasluge te osobitosti nekoliko istaknutijih

polaznika. Potom ću se usredotočiti na obrazovni profil i postignuća tri blistava državnička kometa u javnom životu Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća – Josipa Jurja Strossmayera, Eugena Kvaternika i Antu Starčevića. Na posljetku ću se osvrnuti ukratko na značenje idejnih utjecaja koje su hrvatski studenti ponijeli iz Pešte i razvijali dalje u domovini.

U navedenom razdoblju od 24 akademske godine na Kraljevskom sveučilištu u Pešti studij teologije pohađala su ukupno 44 studenta iz tri hrvatske biskupije. Bilo je to zacijelo povijesno izrazito zgusnuto doba buđenja nacionalne svijesti i jačanja demokratskih pokreta između 1824. i 1848. U pravilu su iz jedne hrvatske dijeceze na sve četiri studijske godine bila upisana najviše do dva polaznika, a nekad i manje. Iznimke su bile samo godine 1831–1834 kada su iz Zagrebačke biskupije bila upisana po tri studenta. Ali ukupni broj upisanih studenata ni tada nije prelazio šest. Očito je za tri hrvatske dijeceze bio propisan maksimalan broj od šest studenata.

Tako je tijekom razdoblja od 1824. do 1848. u 16 akademskih godišta bilo po 6 studenata, u 6 godišta po 5 studenata te u 2 godišta po 4 studenta. Za usporedbu valja dodati kako za Ostrogonsku nadbiskupiju, odakle su najčešće regrutirani dekani i profesori Teološkoga fakulteta, a katkad i rektori Kraljevskoga sveučilišta, taj limit nije vrijedio; jer je iz nje samo na jednom godištu bilo po tri ili više polaznika.

Akademske 1824/1825. bilo je upisano ukupno 77 polaznika, i to je otprilike bio prosječni broj upisanih studenata na studiju teologije. Slijedi kronološki popis studenata iz hrvatskih biskupija na Kraljevskom sveučilištu od 1824. do 1848. (tablica 1).

Tablica 1. Popis studenata Kraljevskoga sveučilišta u Pešti iz hrvatskih biskupija u razdoblju 1824.–1848.

Ivan Zuznig (Ioannes Zuznig)	Đakovo	1824–1825	(4. godina)
Juraj Kvaternik (Georgius Kvaternik)	Senj	1824–1825	(2. godina)
Andrija Šumanovac (Andreas Schumanovatz)	Đakovo	1824–1827	(2–4. god.)
Emerik Tumpić (Emericus Tumpich)	Zagreb	1824–1827	(2–4. god.)
Anton Mudrovčić (Anton Mudrovcics)	Senj	1824–1828	
Maksimilijan Mihalčić (Maximilian Mihalich)	Zagreb	1824–1828	
Pavao Obrovac (Paulus Obrovatz)	Đakovo	1825–1829	
Jakov Kvaternik (Jacobus Kvaternik)	Senj	1825–1828	(1–3. god.)
Jeronim Andrić (Hyeronimus Andrich)	Đakovo	1827–1831	
Karlo Klemenčić (Carolus Klemenich)	Zagreb	1827–1831	
Fran Husar (Franciscus Huszár)	Zagreb	1828–1832	

Ivan Stanković (Ioannes Stankovich)	Đakovo	1829–1833	
Vincent Štiglic (Vincentius Stiglich)	Senj	1829–1833	
Luka Petrović (Lucas Petrovich)	Senj	1830–1834	(1. godina)
Jakov Hegedušević (Jacobus Hegeduschovich)	Zagreb	1831–1835	
Stjepan Ilijašević (Stephanus Illiassevich)	Zagreb	1831–1835	
Ferdinand Rakoci (Ferdinandus Rakovczoy)	Zagreb	1832–1834	(1–2. god.)
Josip Strossmayer (Josephus Stroszmayer)	Đakovo	1833–1837	
Ivan Novaković (Ioannes Novakovics)	Senj	1833–1834	(1. godina)
Leopold Crnković (Leopoldus Czernkovich)	Zagreb	1834–1838	
Vjenceslav Soić (Venceslaus Soich)	Senj	1834–1838	
Danijel Pachmann (Daniel Pachmann)	Đakovo	1835–1839	
Stjepan Mlinarić (Stephanus Mlinarics)	Zagreb	1835–1837	(3–4. god.)
Josip Nikolić (Josephus Nikolich)	Senj	1836–1838	(1–3. god.)
Stjepan Konstanc (Stephanus Konstancz)	Zagreb	1837–1841	
Hugo Marinović (Hugo Marinovich)	Đakovo	1837–1838	(1. godina)
Toma Mužar (Thomas Muzsár)	Zagreb	1838–1842	
Anton Heski (Anton Hezsky)	Senj	1838–1841	(2–4. god.)
Alojzije Golub (Aloysius Gollub)	Đakovo	1839–1840	(1. godina)
Juraj Šikić (Georgius Sikich)	Senj	1839–1843	
Anton Vinković (Anton Winkovits)	Đakovo	1839–1841	(1–2. god.)
Karlo Toma (Carolus Thoma)	Đakovo	1840–1844	
Matija Čop (Mathias Čop)	Senj	1841–1845	
Nikola Horvat (Nicolaus Horváth)	Zagreb	1841–1845	
Anton Stojanović (Antonius Stojanovich)	Đakovo	1841–1843	(1–2. god.)
Adolf Veber (Adolphus Veber)	Zagreb	1842–1846	
Anton Jakševac (Antonius Jakschevacz)	Đakovo	1843–1847	
Eugen Kvaternik (Eugenius Quaternik)	Senj	1843–1844	(1. godina)
Fran Šagovac (Franciscus Sagovac)	Đakovo	1844–1848	
Anton Starčević (Antonius Starchevich)	Senj	1845–1848	(1–3. god.)
Petar Vrdoljak (Petrus Verdoljak)	Senj	1845–1848	(1–3. god.)
Martin Matunci (Martinus Matunci)	Zagreb	1846–1848	(1–2. god.)
Anton Hekić (Antonius Hékits)	Zagreb	1846–1848	(3–4. god.)
Gustav Knežević (Gust. Knezevich)	Đakovo	1847–1848	(1. godina).

Izvor: *Album sive Matricula Incltyae Facultatis Theologicae in Alma ac Celeberrima Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pestini ab Anno Domini MDCCCXXV.*

Valja pri tom napomenuti da se u Matičnoj knjizi upisanih studenata imena hrvatskoga podrijetla mogu pročitati i pod nekom ugarskom biskupijom. Tako je primjerice pod Ostrogonskom dijecezom zabilježen student Ivan Drašković (Joannes Draskovich) 1825/26. uz naznaku »ex parte Iliria«. Isto tako bilo je, doduše vrlo rijetko, i polaznika hrvatskih imena koji su upisani izvan biskupija kao »svjetovni« (*secularis*) kandidati. Ni jedni ni drugi nisu uvršteni u ovaj popis.

Napominjem također da sam imena i prezimena nastojao prenijeti u današnji način pisanja te da su tu gdjegdje moguće nepreciznosti. Zato su u zagradama dodani latinski oblici imena koji su u Matičnoj knjizi ponekad varirali u transkripciji. Zbog kraćenja teksta upisana su samo sjedišta dijeceza. Zatim su navedene godine pohađanja studija, a u zagradama su istaknuta godišta studiranja samo u onim slučajevima kada se nije radilo o pohađanju cijeloga četverogodišnjeg studija teologije na Kraljevskom sveučilištu.

Teološki studij na Kraljevskom sveučilištu u Pešti bio je ustrojen prema obrazovnoj Uredbi cara Franje II. iz 1806. Uvjeti za upis bili su nakon osnovne škole završena gimnazija i potom dvogodišnji studij filozofije. Tako su kandidati tijekom višega studija teologije mogli upisati filozofijske predmete i steći doktorat iz filozofije.

Na prvoj godini slušali su se u pravilu kolegiji Crkvena povijest, Biblijska arheologija i Hebrejski jezik, Uvod i egzegetika Staroga zavjeta s hebrejskim jezikom. Uz to su se kao poseban sklop predmeta proučavali orijentalni jezici – arapski, sirijski, aramejski i kaldejski. Na drugoj je godini dolazila Dogmatska teologija, Grčki jezik i Opća hermeneutika, Egzegetika i Studij Biblije Novoga zavjeta. Na trećoj godini nastavljen je drugi dio kolegija Dogmatske teologije i Moralna teologija. Za četvrtu je godinu bila propisana u pravilu Pastoralna teologija i homiletika, Katehetika i Kanonsko pravo. Nazivi predmeta varirali su prema profesorima i njihovoj specijalizaciji. Ali je to bio okvir kojega su se pridržavali.

6. Akademske portreti odabranih studenata

Prije nego što prijeđem na detaljniji ocrtni Strossmayerovih, Kvaternikovih i Starčevićevih postignuća na studijima, želio bih se još ukratko osvrnuti na nekoliko istaknutijih imena s navedenoga popisa i prikazati njihove akademske profile i uspjehe na slušanim kolegijima. Iz toga se može steći slika o načinu studija, o studijskom programu, o sadržajima koji su se proučavali, ali isto tako i o idejnim strujanjima koja su bila prisutna. Zanimljivo je isto tako dobiti uvid i u osobne kontakte, prijateljstva i suparništva što su se začinjala u studentskim klupama.

Crtime iz života u Peštanskom sjemeništu zabilježio je u svojem dnevniku Stjepan (Štef) Mlinarić (1814–1876). O zapisima u tom dnevniku piše u svojoj monografiji o Starčeviću Josip Horvat. Mlinarić je podrijetlom iz Međimurja, a pohađao je treću i četvrtu godinu studija zajedno s Josipom Strossmayerom na Kraljevskom sveučilištu u Pešti od 1835. do 1837. Bio je prosječan student, za razliku od izvrsnoga kolege iz Đakova. Kasnije je Mlinarić bio župnik i zamjenik arhiđakona u Dubravi kod Čazme, a u korespondenciji s Račkim Strossmayer ga spominje kao kanonika u Rimu.²⁸ Ocrtao je uvjete studija i življenja peštanskih bogoslova iz Hrvatske u godinama 1835. i 1836. Posebice je opisao svoje sukobe s kolegom bogoslovom Strossmayerom koji je bio »vrole krvi i tvrdokorne glave«. ²⁹ Očito su se među studentima tada već razvijali žestoki prijepori o mnogim ne samo znanstvenim nego i životnim i političkim dvojabama.

Sjajan kroničar hrvatske povijesti 19. stoljeća, a vrstan poznavatelj Strossmayerova i Starčevićeva životnoga puta, Josip Horvat zabilježio je nekoliko imena iz hrvatskih krajeva koji su studirali zajedno tih godina u Pešti. »Od Hrvata sa Starčevićem su u peštanskom sjemeništu uz Eugena Kvaternika još Adolfo Veber, pozniji književnik i jezikoslovac, Franjo Šagovac, Ivan Vardijan, Petar Vrdoljak, Nikola Horvat.«³⁰ Premda je svako od tih imena zanimljivo na svoj način, ne možemo ovdje detaljnije opisivati svakoga od njih. Uz Kvaternika, koji će biti posebno prikazan, iz ovoga Horvatova niza ukazat ćemo na postignuća još dvojice od njih, Adolfa Vebera i Petra Vrdoljaka. Napokon ćemo se u ocrtu zadržati na akademskom portretu još tri zanimljiva studenta, koji se pojavljuju kasnije u javnom životu i hrvatskoj prosvjeti, znanosti i politici: Andrija Šumanovac, Anton Mudrovčić i Stjepan Ilijašević. Krenut ćemo kronološkim redom kako su upisivani na Kraljevsko sveučilište.

U drugu godinu studija Teologije 1824/25. bilo je upisano ukupno 28 polaznika. U prvom semestru pohađali su predmete Uvod u teologiju te Grčki jezik i opću hermeneutiku, a u drugom semestru Dogmatsku teologiju I. dio te Uvod i egzegetiku Novoga zavjeta. Među slušateljima iz svih ugarskih i hrvatskih zemalja bili su po jedan student iz Senjske, Đakovačke i Zagrebačke biskupije. Iz Đakovačke dijeceze na studij je bio upisan Andrija Šumanovac (Andreas Schumanovatz) (1801–1873). Podrijetlom je iz Bošnjakā, gdje je i preminuo. Kao nadaren učenik stigao je na studij teologije u Peštu 1823. Prije

²⁸ O Mlinariću vidi: Ivan Milčetić, »Hrvatski književni prilozi iz Međimurja i okolice Šoprona«, *Grada za povijest hrvatske književnosti* 8 (1911), pp. 395–432; Zvonimir Bartolić, *Za vuglom provincija*, biblioteka posebnih izdanja knj. 14 (Čakovec: Zrinski, 1978), pp. 136–165.

²⁹ Josip Horvat, *Ante Starčević. Kulturno-povijesna slika* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990), p. 67.

³⁰ Na istom mjestu.

toga završio je pučku školu u Bošnjacima, gimnaziju u Vinkovcima, a studij filozofije u Đakovu. Na studij ga šalje đakovačko-srijemski biskup Mirko Raffay (1753–1830), koji je stekao doktorat iz filozofije i teologije u Njemačko-ugarskom zavodu u Rimu i bio profesor filozofije na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu.

Šumanovac je iz sva četiri kolegija na drugoj godini dobio izvrsne ocjene: *Eminens 16us*, *Eminens 4us*, *Eminens 12us*, *Eminens 5us*. Na trećoj godini pohađa Moralnu teologiju i Dogmatsku teologiju u dva semestra i dobiva vrlo dobre ocjene *Classis Prima Ius* i *Eminens 6us* te *Eminens 8us* i *Eminens 8us*. Na četvrtoj godini iz Pastoralne teologije i svete elokvencije te Katehetike postiže izvrsne ocjene *Eminens 6us* i *Eminens 5us*. Nakon završena studija u Pešti i izvrsnih rezultata stekao je doktorat iz teologije 1829. te je kasnije predavao na Biskupskom liceju u Đakovu filozofiju, apologetiku, dogmatiku, crkvenu povijest i kanonsko pravo od 1829. do 1844. Među njegovim učenicima ističu se imena kao što su Josip Juraj Strossmayer, biskupov prvi tajnik i preporodni pjesnik Juraj Tordinac te profesor filozofije u Đakovu i pisac Mato Topalović.³¹

Anton Mudrovčić (Anton Mudrovsics) pohađa studij teologije u Pešti od 1824. do 1828. Dolazi iz Senjske biskupije i poznat je kasnije kao autor izdanja *Veliki katekizam s pitanji i odgovori*.³² U prvom semestru slušao je kolegije Hebrejski jezik i biblijska arheologija (*Lingua Hebraea et Archeologia Biblica*) te Crkvenu povijest (*Historia Ecclesiastica*). Iz prvoga kolegija postigao je ocjenu »izvrstan sedmi« (*Eminens 7us*), a iz drugoga »peti u I. redu« (*Class. I. 5us*). U drugom semestru položio je kolegije Uvod i egzegetika za knjige Staroga zavjeta (*Introductio et Exegesi [in Libros ss] v. F.*) ocjenom »izvrstan peti« (*Eminens 5us*) te Crkvenu povijest (*Historia Ecclesiastica*) ocjenom »šesti u I. redu« (*Clas. I. 6us*). Pohađao je također u I. semestru Arapski jezik i postigao dobar uspjeh: *Classis I. 2us*, a u drugom Sirijski i Kaldejski jezik gdje je bio *Classis I. 4us*. Na drugoj godini zajedno s Maksimilijanom Mihalićem iz Zagrebačke biskupije pohađao je u prvom semestru Teologijske institucije i Biblijski studij Novoga zavjeta, a u drugom semestru Dogmatsku teologiju i Biblijski studij Novoga zavjeta. Na trećoj godini sluša Moralnu teologiju i Drugi dio Dogmatske teologije postigavši izvrsne ocjene *Eminens 10us* i *9us*. Na četvrtoj

³¹ Vidi Marin Srakić, »Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na Teologiji u Đakovu od 1806. – 1996.«, *Diacovensia* 1 (1996), pp. 167–254, na p. 196; Josip Šarčević, »Andrija Šumanovac«, Hrvatski povijesni portal, <https://povijest.net/andrija-sumanovac/> (pristupljeno 3. siječnja 2020.).

³² Knjiga je tiskana kod Franje Supanna u Zagrebu 1836. Dostupna na https://books.google.ba/books?id=CTtZAAAACAAJ&pg=PR1&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false, (pristupljeno 3. siječnja 2020.).

godini u skupini od ukupno 14 studenata pohađa Pastoralnu teologiju i svetu elokvenciju te Katehetiku koje su ocijenjene s *Classis Ia 5us* i *Eminens 12us*. Uz vrlo dobre ocjene na studiju nastavio je dalje baviti se teološkim pozivom, a i politikom. Bio je u izaslanstvu senjskoga kaptola koje je došlo 1834. pred novoimenovanoga biskupa Mirka Ožegovića (1775–1869) u Zagreb.

Pisac udžbenika iz pedagogije i katehetike, pedagog i pjesnik Stjepan Ilijašević (1814–1903), upisan je u prvu godinu 1831/32. Dolazi iz Zagrebačke biskupije, a podrijetlom je iz Oriovca, gdje je pohađao pučku školu. Gimnaziju je polazio u Požegi, a studij filozofije završio na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu. Zajedno s Jakovom Hegeduševićem u skupini od ukupno 24 polaznika sluša Crkvenu povijest i Biblijski studij Staroga zavjeta te postiže uspjeh *Classis Prima 10us, 7us*. Iste je godine na kolegijima Arapski jezik i Aramejski dijalekti dobio ocjene *Classis I. 2us* i *Eminens 6us*. Na drugoj je godini bio *Eminens 11us* i *Eminens 15us* iz Teologijskih institucija I. dio Dogmatika te Biblijskoga studija Novoga zavjeta u skupini od 23 studenta. Drugi dio Dogmatske teologije i Moralnu teologiju na trećoj godini položio je ocjenama *Eminens 13us, 12us*. Na četvrtoj je godini završio zajedno s 21 polaznikom i bio *Eminens* u oba predmeta Pastoralna teologija i homiletika te Katehetika .

Upravo je taj posljednji položeni predmet postao područje bavljenja Stjepana Ilijaševića u kojemu je objavio 1850. knjigu pod naslovom *Obuka male-nih ili katehetika*. Tim se djelom Ilijašević uvrstio u niz autora, koji su od 16. stoljeća pisali pedagoške rasprave na hrvatskom jeziku, od Aleksandra Komulovića (1548–1608), Bartola Kašića (1575–1650) i autora prvoga hrvatskoga bontona Jurja Muliha (1694–1754), da spomenemo samo neke istaknutije. Neutemeljena je u tom pogledu tvrdnja životopisca iz *Hrvatske enciklopedije* da je Ilijašević autor »prvoga opsežnijega pedagoškoga djela na hrvatskom jeziku«. ³³ Ne umanjujući značenje Ilijaševićeva pedagoškoga prinosa, valja imati pred očima činjenicu da pedagoške rasprave na hrvatskom jeziku imaju znatno dulju tradiciju.

Nakon što je u Pešti 1836. stekao doktorat iz teologije Ilijašević je ostvario respektabilnu profesorsku karijeru. Na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu postavljen je 1843. za vjeroučitelja i propovjednika, a nakon toga i za profesora bogoslovlja u sjemeništu. Uz to je obnosio niz odgovornih javnih dužnosti u prosvjetnom i političkom životu. Bio je u Beču od 1850. hrvatski pouzdanik u Carskom i kraljevskom ministarstvu za bogoštovlje i nastavu. Očito je ban Josip Jelačić iz rezervoara obrazovanih na Kraljevskom sveučilištu u Pešti mogao najbolje izabrati pri imenovanju na odgovorne položaje u prosvjeti. Bio je isto

³³ »Ilijašević, Stjepan«, *Hrvatska enciklopedija* na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27077> (pristupljeno 8. siječnja 2020).

tako i nadzornik pučkih i realnih škola, a od 1857. kanonik Čazmanskoga stola u Varaždinu. Zajedno s njegovim kolegama pitomcima Kraljevskoga sveučilišta Strossmayerom, Kvaternikom i Starčevićem pojavljuje se i kao zastupnik svojega kaptola u Hrvatskom saboru 1861.

Na osobit način među polaznicima studija na Kraljevskom sveučilištu ističe se znameniti književnik i jezikoslovac Adolfo Veber (Tkalčević) (1825–1889). Premda je podrijetlom iz Bakra, u Peštu na studij dolazi kao kandidat Zagrebačke biskupije. Prije toga završio je studij filozofije na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu. U prvu godinu 1842/43. upisan je među 18 polaznika. Iz *Archeologia Biblica, Introductione Exegesi LL. SS. V. T. ac Lingua Hebraica* te *Historia Ecclesiastica* ocijenjen je *Em. 4.*, *Em. 6.* i *Clas. 1-ae 1.* Pohađao je na prvoj godini također orijentalne jezike *Lingua Arabica* i *Lingua Syriaca ac Chaldaica* i bio *Em. 4.* i *Em. 5.* U drugoj je godini među 17 polaznika postigao ocjene *Eminens 11.*, *Eminens 6.* i *Eminens 1.* na *Inst. Theologia et Theol. Dogm. Parte 1a, Hermeneutica Biblica* te *Introduct. et Exegese Librorum SS. N. Foed.* Na trećoj je godini Veber u skupini od 18 polaznika postigao sjajan uspjeh *Eminens Ius, Eminens 5us, Eminens, Eminens* iz kolegija *Theologia Morali, Dogmatica Parte 2a* i *Scientia Educationis Semestri 1o, Semestri 2o.* Na četvrtoj je godini zagrebački kandidat postigao također izvrsne ocjene *Eminens 7us, Eminens 10us, Eminens 2us* iz predmeta *Catechetica et Homiletica, Theologia Pastoralis* i *Jus Canonicum* među 18 polaznika.

Nakon studija teologije nastavio je usavršavanje na studiju slavistike u Beču. Bio je profesor latinskoga i hrvatskoga jezika u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1850. do 1868. gdje je obnosio i dužnost ravnatelja od 1860. do 1868. Velike su njegove zasluge za normu hrvatskoga književnog jezika 19. stoljeća, a postigao je iznimne rezultate i napisao značajna djela i u književnosti.³⁴ Obično se ističe kako je nastavio zasade Gajeva ilirizma. Ali valja na to dometnuti kako se znatno udaljio od vezivanja uz jezičnu politiku Vuka Karadžića. Već su na studiju uočene jezične rasprave između Ante Starčevića i Adolfa Vebera, kao i njihova zajednička suprotstavljanja mađarskim kolegama. Tako je Josip Horvat zabilježio da su »od Hrvata sa Starčevićem (su) u peštanskom sjemeništu uz Eugena Kvaternika još Adolfo Veber, pozniji književnik i jezikoslovac, Franjo Šagovac, Ivan Vardijan, Petar Vrdoljak, Nikola Horvat. Iz 'vlastitoga životopisa' Bakranina Adolfa Vebera, koji jamačno u Pešti vodi koju tu jezikoslovnu raspravu, saznaje se da su hrvatski bogoslovi imali česte zadjevice sa svojim mađarskim drugovima.«³⁵

³⁴ Vidi Ivo Pranjković, *Adolfo Veber Tkalčević* (Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1993).

³⁵ Josip Horvat, o. c., p. 67.

No u kasnijim odnošajima između kolega sa studija nestaje jezično savezništvo iz seminarskih dana u Pešti. Štoviše, Horvat ih nekoliko godina kasnije, prigodom pisanja Starčevićeve nikada objavljene *Rečoslovice* i prosudbe njegovga prijevoda Anakreontovih začinaka tijekom 1852. godine, za koje je Veber bio zadužen zajedno s Ivanom Mažuranićem i Dimitrijom Demetrom, uvrštava u suprotstavljene tabore. Tri su navedena »suditelja... sve sami manje više lični protivnici Starčevićevi iz dana borbe o nov pravopis«.³⁶ Zacijelo je Bečki književni dogovor iz 1850. izazvao nepremostive raskole i među bivšim polaznicima Peštanskoga kolegija.

Na posljertku bih u ovom nizu predstavio kandidata iz Senjske biskupije, istaknutoga pravaškoga zastupnika u Hrvatskome saboru i nesretnoga »ministra unutarnjih poslova« u Vladi tragičnoga »regenta« Eugena Kvaternika u rodnoj Rakovici 1871. – Petra Vrdoljaka (1819–1896). Bio je četiri godine stariji od Ante Starčevića s kojim je zajedno po drugi put otputovao u rujnu 1845. iz Senja u Peštu. Prve godine studija stanovali su u istoj sobi u konviktu. Prije toga Vrdoljak je već apsolvirao studij prava u Zagrebu 1844, koji je pohađao nakon završene filozofije 1841.³⁷ Otišao je potom u Peštu 1844. položiti stroge ispite iz prava. Ali je nakon pola godine bio prisiljen prekinuti studij i vratiti se kući poslije smrti brata Andrije koji je bio svećenik. Na očev nagovor Petar je tada napustio studij prava i krenuo na studij teologije u Peštu.

Na prvoj godini studija Vrdoljak je uz Antu Starčevića iz Senjske biskupije i Ivana Vardijana iz Zagrebačke upisan zajedno s 15 polaznika. Pohađali su predmete Arheologija, Uvod u hebrejski jezik i Povijest Crkve. Vrdoljak je postigao izvrsne i vrlo dobre ocjene: *Eminens 8us*, *Classis I. 6us* i *10us*. Iz orijentalnih jezika na prvoj godini studija *Lingua Arabica* i *Lingua Syriaca et Chaldaica* postigao je dobre ocjene *Classis 2ae* i *Classis 2ae 3us*. Na drugoj među 12 polaznika pohađa kolegije *Hermeneutica biblica*, *Introd. et Librorum. ss. n. f.* te *Introduct. Theol. Dogm. Parte I.* te postiže također vrlo dobar uspjeh *Classis Iae 2us*, *Em. 9*, *Em. 9*. i *Classis Iae 7us*. Na trećoj godini među 14 polaznika iz predmeta Moralna teologija, Dogmatska teologija II. i seminara iz Odgojnih znanosti dobiva izvrsne ocjene *Classis I-ae*.

Kao i ostali studenti na Kraljevskom sveučilištu bio je prisiljen prekinuti započeti studij teologije nakon apsolvirane treće godine. Razlog su naravno prevratnički nemiri koji su izbili u Pešti 1848. i zahvatili su među prvima studente na Sveučilištu. Za četvrtu je godinu spremao ispite iz preostala dva ispita

³⁶ Ibid., p. 155.

³⁷ Zvonimir Kulundžić, *Odgonetavanje »Zagonetke Rakovica«* (Zagreb: Multigraf, 1994), p. 235.

Pastoralne teologije i Katehetike. No nije ih mogao polagati zbog prekida rada Sveučilišta u sljedećoj akademskoj godini 1848/49. kao i niza smrti koje su se tada zaredale u njegovoj obitelji.³⁸

S prijateljima sa studija, Starčevićem i Kvaternikom, Vrdoljak je bio jedan od saborskih zastupnika na zasjedanju 1861. te je jedan od zaslužnih utemeljitelja Stranke prava. Kao sudionik u Rakovičkoj buni 1871. proglašen je za ministra unutarnjih poslova u privremenoj Vladi stranačkoga prijatelja Eugena Kvaternika,³⁹ zbog čega je osuđen na 12 godina zatvora. Ublaženu kaznu odslužio je u Osječkoj Tvrđi do 1878. Očito je Vrdoljak zajedno s ostalim studentima Kraljevskoga sveučilišta u Pešti upijao osvjedochenja pravedne zauzetosti za političku neovisnost te gradio vlastiti snažan buntovnički duh. Prevratnički je idejni zanos utjecao na njegova politička uvjerenja i pokretao ga u zalaganju za građanska prava i slobode ljudi u vlastitoj domovini.

7. *Strossmayer* – *eminens primus i prima columna Ecclesiae catholicae*

Jedan od najboljih studenata u povijesti Kraljevskoga sveučilišta u Pešti bio je Josip Juraj Strossmayer (1815–1905). U rodnom gradu Osijeku završio je osnovnu školu i gimnaziju. Dvogodišnji studij filozofije pohađao je u katoličkom sjemeništu u Đakovu gdje se već istaknuo kao najbolji student. Kao što je već gore spomenuto, na njega je znatno utjecao profesor filozofije i teologije, *alumnus* Kraljevskoga sveučilišta Andrija Šumanovac. Među profesorima koji su predavali u tom razdoblju bila su još dva s gore navedenoga popisa polaznika studija teologije na Peštanskom sveučilištu. *Professor Religionis* Ivan Zuznig (1802–1852), Riječanin podrijetlom, predavao je nauk o religiji i bio je u to vrijeme prefekt sjemeništa u Đakovu. Pavao Obrovac (1805–1863), peštanski doktor teologije, imenovan je 1832. za profesora fizike i povijesti, a 1833. za profesora filozofije. Oni su zacijelo darovitom pitomcu mogli dati dobre upute i preporuke za nastavak studija na najelitnijoj obrazovnoj ustanovi u Ugarskoj.

Strossmayer je pripadao 26. generaciji upisanih studenata na *Lyceum episcopale* u Đakovu. Licej je 1806. otvorio biskup Nikola Mandić. Prema uzoru na aristotelovsku filozofsku školu liceji su bili predvorja znanosti, bili su priprava za više sveučilišne studije. Đakovački je licej imao dva odsjeka, filozofijski i

³⁸ V. Zvonimir Kulundžić, o. c., p. 239.

³⁹ »Rakovička buna«, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51706> (pristupljeno 18. siječnja 2020).

teologijski. U razdoblju od 1831. do 1833. na studiju su predavani i provođeni su ispiti iz sljedećih predmeta na *Facultas Philosophiae*:

»Nauk o religiji (*Doctrina Religionis*), Primjenjena metafizika (*Metaphysica applicata*), Nauk o znanosti (*Mathesis*), Fizika (*Physica*), Logika (*Logica*), Opća povijest (*Historia universalis*), Pragmatična povijest Ugarskoga Kraljevstva (*Historia Regni Hungariae Pragmatica*), Crkveno pravo (*Jus Ecclesiasticum*), Dogmatska teologija (*Theologia Dogmatica*), Pastoralna teologija i pedagogija (*Theologia Pastoralis et Paedagogia*), Geometrija (*Geometria*), Hermeneutika Novoga zavjeta i grčki jezik (*Hermeneutica Novi Testamenti et Lingua Graeca*), Moralna filozofija (*Philosophia morum*), Čista metafizika (*Metaphysica pura*), Moralna teologija (*Theologia Moralis*).«⁴⁰

Na sjednici u kolovozu 1832. kada se Strossmayer spominje kao student prve godine filozofije donesena je na Fakultetskom vijeću pod predsjedanjem biskupa Pavla Matije Sučića odluka o stipendiranju studenata. Potpora se proširuje i na pitomce na studiju filozofije. Donosimo ulomak iz zapisnika koji svjedoči o toj odluci:

»Dana 14. kolovoza 1832. pod predsjedanjem presvijetloga i prečasnoga gospodina Pavla Matije Sučića, biskupa i upravitelja Liceja, u prisutnosti prečasnoga gospodina vice-upravitelja, prečasnoga gospodina kanonika aktualnoga teologa i svih profesora obaju fakulteta određeno je da se ubuduće novčana raspodjela dodjeljuje na sjednici pod predsjedanjem upravitelja i njegova zamjenika ne samo među klericima teologije nego i filozofije te da ona ne bude prema dobi nego prema napretku u studiju i ćudoređu.«⁴¹

Na svršetku studija u Liceju profesorski zbor donio je na 8. sjednici od 24. srpnja 1833. preporuku da se Strossmayera uputi na daljnje školovanje u Središnji seminar u Peštu. Drugi izvršnik iz iste generacije na studiju filozofije, Mato Topalović, preporučan je za Pazmaneum u Beč. Za prvoga se u tom sklopu navodi da je ipak bio najbolji: »D. Strossmayer tamquam inter suos optimus.«⁴²

⁴⁰ HR-NAĐ-15-Protocollum Actorum Facultatem... Lycei Episcopalis Diakovariensis (1806–1870), pp. 183, 185.

Zahvaljujem Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu na uvidu u neobjavljene zapisnike i Petru Uškoviću Croati na transkripciji i prijevodu rukopisa.

⁴¹ Isto, p. 186:

»Die 14a Augusti 1832. praeside Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Paulo Matthia Szucsics Eppiscopo quam Directore Lycei, adsistentibus Reverendissimo Domino Pro-Directore, Reverendissimo Domino Canonico Theologo Actuali utriusque Facultatis Professoribus determinatum est ut distributio pecuniaria inter Clericos non solum Theologiae sed et Philosophiae absque ullo respectu Senioratus sed prospectus in studiis et moribus in futurum in Consessu litterario Praeside Directore aut Pro-Directore suscipiatur.«

⁴² Matija Pavić, *Biskupsko sjemenište u Đakovu* (Đakovo, 1911), p. 167.

Tako je daroviti gojenac Đakovačke teologije nastavio svoju naobrazbu studijem teologije u Pešti. Uz to je nastavio i studij filozofije pa je sljedeće 1834. godine stekao doktorat iz mudroslovlja. U Matičnoj knjizi Kraljevskoga sveučilišta u Pešti zabilježeni su predmeti koje je pohađao i ocjene koje je stekao tijekom četiriju godina studija. Radi se o izvrsnom studentu koji se istaknuo u mnogim predmetima najboljim ocjenama. Upisao je studij Teologije 1833./34. kao jedan od ukupno 23 studenta u generaciji.

Iz kolegija Crkvena povijest na prvoj godini postigao je izvrstan uspjeh i zauzeo prvo mjesto, *Eminens 1us*. Ukupno je bilo 7 izvrsnih. Ocjenu »prvoga reda«, *Classis I.*, dobilo je 15 slušatelja, a jedan je student svrstan u »drugi red«, *Classis II*. Iz predmeta Biblijski studij Staroga zavjeta Strossmayer postiže također izvrstan uspjeh te je u ukupnom poretku svoga naraštaja zauzeo drugo mjesto, *Eminens 2us* (sl. 2).

Iste je godine upisao Arapski jezik i Aramejski dijalekt. Iz orijentalnih jezika postiže nešto manje blistave uspjehe. Tako je iz Arapskoga jezika bio u sredini od svoje generacije, osmi od 14 polaznika. Zauzeo je prvo mjesto u »prvom redu« (*Classis I.*), ispred je bilo 7 izvrsnih (*eminens*), a iza njega zauzeli su mjesta 6 kolega u »prvom redu« (sl. 3).

Na drugoj studijskoj godini 1834/35. upisao je među 12 polaznika tri predmeta i zauzeo jedno drugo i dva prva mjesta. Iz Uvoda u dogmatsku teologiju I. postigao je ocjenu »izvrstan drugi« (*Emin. 2us*), a iz predmeta Biblijska hermeneutika i Biblijski studij postiže ocjene *Emin. 1us* i *Emin. 1us* (sl. 4).

Sljedeće je godine 1835/36. Kraljevsko sveučilište svečano obilježilo 200. obljetnicu postojanja. Na treću godinu studija teologije upisano je 12 slušatelja. Strossmayer je opet iz svih upisanih predmeta postigao najbolje ocjene i zauzeo prva mjesta. Iz predmeta Dogmatska teologija II. postigao je uspjeh *Eminens 1us* te isto tako iz Kršćanske etike *Eminens 1us*. Kolega Stjepan Mlinarić iz istih je predmeta bio »drugi u prvom redu« (*Classis I. 2us, Classis I. 2us*) (sl. 5).

Sljedeće četvrte studijske godine 1836/37. bilo je upisano 14 polaznika od ukupno 74 studenta na Bogoslovnom fakultetu Kraljevskoga sveučilišta. Strossmayer je iz oba pohađana predmeta postigao sjajne ocjene. Zauzeo je prvo mjesto iz predmeta Katehetika i homiletika izvrsnom ocjenom pisanom cijelom riječi *Eminens*. Iza njega bilo je 11 kolega slušatelja s ocjenom pisanom skraćeno *Emin.* i rednim brojevima od 1us do 11us. Stjepan Mlinarić ocijenjen je s *Emin. 11us*. Ocjenu »prvoga reda« (*I. Classis 1us*) dobio je jedan slušatelj, a jedan student nije pohađao predmet. Iz Pastoralne teologije bilo je uz njega 10 studenata s ocjenama *Emin. 1us-10us*, dva studenta s ocjenama *I. Clas. 1us-2us* te jedan student koji je pohađao druge predmete. Za usporedbu, Stjepan Mlinarić dobio je ocjenu *Clas. I.* U opasci uz Strossmayerovo ime zapisano je da je ispite polagao privatno 18. rujna 1837. (sl. 6).

Anno 1833/34.
 Auditorum Theologiae in Annum I.
 Professoribus: D. Ladislao Vap, Historiae Ecclesiasticae Prof. P. A.
 D. Joanne Mucenich, d. Hebraeae Stud. Bibl. V. L. Supplente

Cognomen & Nomen.	Dioecesis Ord. relig. Ord. Secularis	in Historia Ecclesiastica ca.	Et Studio Biblicae Vet. Foed.	Observationes.
Babics Joannes	Agriensis.	Cap. I. 4 ^{ma}	Cap. I. prim. 2 ^{ta}	
Dörflinger Josephus.	Taurina.	Emineas 4 ^{ma}	Emineas 1 ^{ma}	
Gyurcsák Joannes	Nitricensis.	d. 5 ^{ma}	d. 8 ^{ma}	
Kalák Emericus	Colocensis	Cap. I. 10 ^{ma}	Cap. I. 6 ^{ma}	
Kessi Carolus	Rosnav.	d. 9 ^{ma}	Emineas 9 ^{ma}	
Kiss Josephus	Sabariensis.	Emineas 9 ^{ma}	d. 3 ^{ma}	
Koller Franciscus	Albae fidei	Cap. I. 11 ^{ma}	Cap. I. 4 ^{ma}	
Nachigall Jacobus	e. Sch. Püs	Emineas 7 ^{ma}	Emineas 14 ^{ma}	
Novakovic Joannes	Strigonica.	d. 6 ^{ma}	Cap. I. 1 ^{ma}	
Paulovics Lazarus	Munkacs.	Cap. I. 8 ^{ma}	d. 3 ^{ma}	
Szabercsanyi Joannes	Scapulae.	d. 5 ^{ma}	Emineas 5 ^{ma}	
Adonyicsky Joannes	Strigonica.	d. 7 ^{ma}	Cap. I. 7 ^{ma}	
Schönauer Andreas	Ord. Cister.	d. 6 ^{ma}	d. 5 ^{ma}	
Strossmayer Josephus	Diakovar.	Emineas 1 ^{ma}	Emineas 2 ^{ma}	
Szabó Franciscus	Caproviae.	d. 2 ^{ma}	Emineas 1 ^{ma}	
Szabó David	Topozani.	Cap. I. 2 ^{ma}	Cap. I. 8 ^{ma}	
Tóth Stephanus	Bardnas.	d. 3 ^{ma}	d. 9 ^{ma}	
Tóthovics Franciscus	Strigonica.	d. 1 ^{ma}	Emineas 6 ^{ma}	
Gallinpoly Jacobus	Secularis	Cap. I. 15 ^{ma}	Cap. I. 12 ^{ma}	
Jurice Franciscus.	d.	d. 12 ^{ma}	d. 10 ^{ma}	
Kovácsovic Joseph.	d.	d. 13 ^{ma}	d. 13 ^{ma}	
Pilip Basilicus	d.	d. 14 ^{ma}	d. 11 ^{ma}	
Vijodny Ladislaus	d.	Cap. II. 1 ^{ma}	d. 14 ^{ma}	

Universum 23.

Slika 2. Album sive Matricula, p. 58. Anno Scholastico 1833/34. Auditores Theologiae in Annum I. Historia Ecclesiastica. Studium Biblicum Vet. Foed. Strossmayer Josephus. Dioecesis Diakovariensis. (Album ili matična knjiga, p. 58. Školska godina 1833/34. Slušatelji bogoslovije u I. godini. Povijest Crkve. Biblijski studij St. zavjeta. Strossmayer Josip. Đakovačka biskupija.)

Anno 1833/34.
 Auditorum Linguarum Orientalium, Hebraeae affinium.
 Professorum Supplementum: D. Carolus Dobary.

Cognomen & Nomen	Dioecesis Bosn. relig.	Annus Theologiae	Lingua Arabica	Dialectus Arameicus	Observae
Dörfinger Joseph.	Jauriacus.	I Anni.	Eminens 1 ^{us}	Eminens 1 ^{us}	
Gyarusit Joann.	Riviacus.	I Anni.	I 6 ^{us}	I 4 ^{us}	
Horvath Anton.	Colocens.	II Anni.	I 2 ^{us}	I 3 ^{us}	
Kesay Carolus.	Rosnav.	I Anni.	Clas. I. 3 ^{us}	Clas. I. 4 ^{us}	
Kis Josephus.	Sabaricus.	I Anni.	I 6 ^{us}	I 7 ^{us}	
Koller Isaacus.	Albensis.	I Anni.	Eminens 7 ^{us}	I 5 ^{us}	
Nachtigall Jacobus.	e Sch. Pis.	I Anni.	Clas. I. 4 ^{us}	I 8 ^{us}	
Norakovics Joann.	Trigon.	I Anni.	Clas. I. 7 ^{us}	I 6 ^{us}	
Paulovics Lazarus.	Munkacs.	I Anni.	I 5 ^{us}	I 1 ^{us}	
Rudnyanskiy Joannus.	Trigon.	I Anni.	Eminens 8 ^{us}	I 3 ^{us}	
Schönaner Andreas.	Ord. Cister.	I Anni.	Clas. I. 1 ^{us}	Eminens 2 ^{us}	
Strossmayer Joseph.	Diakovus.	I Anni.	Eminens 1 ^{us}	I 6 ^{us}	
Stavad Franciscus.	Cypriacus.	II Anni.	Clas. I. 2 ^{us}		
Zichovics Franciscus.	Trigon.	I Anni.			

univ. m. 24.

Slika 3. Album sive Matricula, p. 62. Anno Scholastico 1833/34. Auditores Theologiae in Annum I. Lingua Arabica. Dialectus Arameicus. Strossmayer Josephus. Dioecesis Diakovariensis. (Album ili matična knjiga, p. 62. Školska godina 1833/34. Slušatelji bogoslovlje u I. godini. Arapski jezik. Aramejski dijalekt. Strossmayer Josip. Đakovačka biskupija.)

Iste godine Strossmayer je u krugu od 13 polaznika upisao Crkveno pravo te postigao ocjenu *Eminens*. U opasci je zapisano da je položio privatni ispit 13. rujna 1837. (sl. 7).

Iz prikaza položenih ispita jasno izlazi na vidjelo kako je Strossmayer bio ne samo najbolji student iz svoje generacije nego i jedan od najuspješnijih studenata uopće upisanih na Kraljevskom sveučilištu. O njegovu iznimnom ugledu koji je stekao svojim izvanrednim znanjem i zalaganjem na studiju svjedoči anegdota prema kojoj je već tada zapažen kao budući »heretik« ili pak ono što je doista postao – »stup Katoličke crkve« na istoku Srednje Europe. Naime, prema svjedočenju kolege koji je bio dvije generacije ispred njega,

Anno Scholasti. 1834/35
 Auditores Theologiae in Annum 2um
 Professoribus: D. Francisco Orval, Infimus. Theolog. & Parisi Dogmat.
 D. Leopoldo Hilinger, Sacerd. Publici N. F.

Cognomen et Nomen	Diocesis v. Ordo rel. v. Secl.	E. Infimus Theolog. & D. I. Dogm.	E. Hon- mencurial Biblica.	E. Studiu Biblica N. F.	Observa- tiones.
Dabiv Joannes.	Aquienfis.	Emin. 7 ^{us}	Cl. I. 1 ^{us}	Cl. I. 2 ^{us}	
Döflinger Josephus	Gauriac.	Emin. 3 ^{us}	Emin. 2 ^{us}	Emin. 2 ^{us}	
Gyurcsich Joannes	Niznicus.	Emin. 5 ^{us}	Emin. 6 ^{us}	Emin. 5 ^{us}	
Kepky Carolus	Rosmar.	Emin. 8 ^{us}	Cl. I. 2 ^{us}	Cl. I. 3 ^{us}	
Kachringal Jacobus	Elsh. Pils	Emin. 1 ^{us}	Emin. 3 ^{us}	Emin. 6 ^{us}	
Kováčević Joannes	Krizon.	Cl. I. 1 ^{us}	Cl. I. 3 ^{us}	Emin. 7 ^{us}	
Baulovics Zakarius	Munkacs.	Emin. 4 ^{us}	Emin. 5 ^{us}	Emin. 4 ^{us}	
Andryánsky Joannes	Krizon.	Emin. 6 ^{us}	Cl. I. 4 ^{us}	Cl. I. 1 ^{us}	
Strossmayer Josephus	Diakovas.	Emin. 2 ^{us}	Emin. 1 ^{us}	Emin. 1 ^{us}	
Filivics Franciscus	Krizon.	Emin. 9 ^{us}	Emin. 4 ^{us}	Emin. 3 ^{us}	
J. Joffaux Mathias	Ord. Sacerd. D. N. V.	Cl. I. 2 ^{us}	Cl. I. 5 ^{us}	Cl. I. 4 ^{us}	
Kováčević Josephus	Secularis	Cl. I. 3 ^{us}	Cl. I. 1 ^{us}	Cl. I. 5 ^{us}	

Slika 4. Album sive Matricula, p. 65. Anno Scholastico 1834/35. Auditores Theologiae in Annum II. Theologia Dogmatica I. Hermeneutica Biblica. Studium Biblicum N. F. Strossmayer Josephus. Dioecesis Diakovariensis. (Album ili matična knjiga, p. 65. Školska godina 1834/35. Slušatelji bogoslovije u II. godini. Dogmatska teologija I. Biblijska hermeneutika. Biblijski studij N. zavjeta. Strossmayer Josip. Đakovačka biskupija.)

Stjepana Ilijaševića, predsjednik ispitnoga povjerenstva iz Dogmatske teologije oduševljen njegovim nastupom izustio je sljedeće riječi:

»Strossmayer [će biti] ili prvi heretik 19. stoljeća ili prvi stup Katoličke Crkve.«⁴³

⁴³ Milko Cepelić / Matija Pavić, *Josip Juraj Strossmayer. Biskup Bosansko-djakovački i sriemski. God. 1850.–1900.* (Zagreb: Tisak Dioničke tiskare, Zagreb 1900–1904), p. 30:

»Strossmayer aut primus haereticus saeculi XIX. aut prima columna Ecclesiae catholicae.«

Anegdotu prenosi i izreku prevodi također: Andrija Šuljak, »Biskup Josip Juraj Strossmayer. Život i djelo (1815.–1850.–1905.)«, u: *Zbornik radova 6. Strossmayerovih dana* (Đakovo: Matica hrvatska, 2008), p. 48.

Anno Scholastico 1835/6

Theologiae Auditores in annum III^m

Professoribus D. Bartholomaeo Fischer Ethicae Linae p.o.
D. Joanne Strossmayer Dogmaticae Pii II^{ae} I^{ae} Sem. S. S. p.o.
Joanne Rabe — — II^{ae} — p.o.

Nomen et Cognomen	Dioecesi vel Ordo Religiosus & Sacerdotio.	Cl. P. II ^{ae} Theologia dog.	Cl. Ethica Christiana	Observationes.
Dabius Joannes	Agnensis	Impunitate impeditus, clausura non publia.	Eminentia 2 ^{ae}	
Döflinger Josephus	Jacoviensis	Eminentia 4 ^{ae}	Eminentia 4 ^{ae}	
Gyurich Josephus	W. Trnavoris	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	
Kessey Carolus	Bozniciensis	Eminentia 0 ^{ae}	Eminentia 0 ^{ae}	
Kubler Franciscus	Sarkmancensis	Clas. 1 ^{ae} 2 ^{ae}	Clas. 1 ^{ae} 2 ^{ae}	
Mlinarics Simeon	Lagrabicensis	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	Eminentia 7 ^{ae}	
Mihalovics Joannes	Trigoniensis	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	Eminentia 8 ^{ae}	
Paulovics Lazarus	Multovicensis	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	Eminentia 9 ^{ae}	
Rudnyansky Joannes	Trigoniensis	Clas. 1 ^{ae} 3 ^{ae}	Eminentia 1 ^{ae}	
Strossmayer Joseph	Diakovariensis	Eminentia 1 ^{ae}	Eminentia 6 ^{ae}	
Stichovics Franciscus	Trigoniensis	Eminentia 6 ^{ae}	Eminentia 6 ^{ae}	
Nachtigal Joannes	Trigoniensis	Eminentia 5 ^{ae}	Eminentia 5 ^{ae}	

Slika 5. Album sive Matricula, p. 72. Anno Scholastico 1835/36. Auditores Theologiae in Annum III. Theologia Dogmatica II. Ethica Christiana. Strossmayer Josephus. Dioecesis Diakovariensis. (Album ili matična knjiga, p. 72. Školska godina 1835/36. Slušatelji bogoslovije u III. godini. Dogmatska teologija II. Kršćanska etika. Strossmayer Josip. Đakovačka biskupija.)

Aura njegova uspješna studija bila je živa među njegovim kolegama, a prenosila se dalje među kasnijim generacijama. S njime je studirao na trećoj i četvrtoj godini Stjepan Mlinarić koji ga je u svojem dnevniku opisao kao uporna, gorljiva i tvrdoglava.

Strossmayer je 1838. zaređen za svećenika. Iz Pešte je otišao u Petrovaradin za vikara. Studirao je potom od 1840. na Augustineumu u Beču, gdje je doktorirao teologiju 1842. godine, i postao profesor kanonskoga prava na Bečkom sveučilištu. Tema disertacije obrađivala je problem crkvenoga jedinstva. U znaku približavanja kršćanskih crkava Zapada i Istoka može se promatrati i njegovo životno duhovno poslanje. Bio je nakon toga profesor na filozofiji u

Anno Scholastico 1836/7.
 Auditores Theologiae in Annum Quartum
 Professoribus D. Joanne Strossmayer Theol. Pastoralis p. o.
 D. Francisco Vitzkeleky Juris Celsipastor. p. o.

Nomen et Cognomen	Dioecesis - ordo studii i. p. ubi	Catechetica et Homiletica	Theologia Pastoralis	Observationes
Bellák Josephus	Vergrime	Emin 9 ^{us}	Emin 9 ^{us}	
Döpfinger Josephus	Jauriner	Emin. 2 ^{us}	Emin 2 ^{us}	
E. Matthew Tisler	Orlando	Emin 10 ^{us}	Emin 10 ^{us}	
Gyurtek Joannes	Nitricensis	Emin 3 ^{us}	Emin 3 ^{us}	
Kerzi Carolus	Posnavor	i. Claf. 1 ^{us}	i. Claf. 2 ^{us}	
Lukátsik Franciscus	Leathmari	Emin 7 ^{us}	Emin. 6 ^{us}	
Mlinarics Stephanus	Zagrabia	Emin 11 ^{us}	i. Claf. 1 ^{us}	
Nachtigal Jacobus	schol. Civ.	Emin 1 ^{us}	Emin 1 ^{us}	
Novakovits Joannes	Strigoni	Emin 4 ^{us}	Emin 4 ^{us}	
Paulovits Lazarus	Munkacs	Emin 5 ^{us}	Emin. 5 ^{us}	
Strossmayerky Joannes	Strigoni	Emin 8 ^{us}	Emin 8 ^{us}	
Strossmayer Josephus	Diakovar	Eminent	Eminent	examen depositum die 18 ^{to} Septembris
Zichovits Josephus	Strigoni	Emin. 6 ^{us}	Emin. 4 ^{us}	
Münserberger Josephus	Secularis	—	—	frequit. Theol. Moralem et Jur. Canon.

Universitas 14.
 Jun 74.

Slika 6. Album sive Matricula, p. 79. Anno Scholastico 1836/37. Auditores Theologiae in Annum IV. Catechetica et Homiletica. Theologia Pastoralis. Strossmayer Josephus. Dioecesis Diakovariensis. (Album ili matična knjiga, p. 72. Školska godina 1835/36. Slušatelji bogoslovije u IV. godini. Katehetika i homiletika. Pastoralna teologija. Strossmayer Josip. Đakovačka biskupija.)

đakovačkom Liceju do 1847. Potom je imenovan za jednoga od trojice ravnatelja u Augustineumu u Beču gdje je ujedno vršio službu dvorskoga kapelana. Posebice se ističe njegova uloga kao savjetnika i ispovjednika carice majke Sofije. Tijekom prevratničkih zbivanja 1848–1849. zalagao se za ustavno i federalno uređenje Habsburške Monarhije. Za srijemsko-bosanskoga biskupa imenovan je 18. rujna 1849, a ustoličen je 8. rujna 1850. u Đakovu.

Postavio je toliko visoke kriterije svojim postignućima na studiju da su mnogi polaznici iz hrvatskih zemalja bili pod njegovom sjenom izvrsnosti. U tom je obzoru tek vidljivo zašto je Ante Starčević, koji je upisao isti studij sedam godina nakon što je Strossmayer napustio peštanski seminar, o njemu s pomalo ironije, ali i neopravdana umanjivanja vrijednosti školskih zasluga, u svojem biografskom zapisu *Nekolike uspomene* zabilježio sljedeće riječi.

»Negdi god. 1846–67. isprazni se mesto učitelja iz drugoga dela dogmatike na peštanskom sveučilištu. Joza Strossmajer biaše među nadtecatelji za ovo mesto, i on načini izpit tako dobro kako se je od mlada čoveka samo moglo očekivati. Jer što može mladić? Ništa drugo nego naučiti se, zapamtiti ono, što su drugi napisali, pak u svoje vreme i na svojem mestu, kazati ono i onako. Ali koja je razlika među ovim i onim znanjem, koje se dobiva vlastitim iztraživanjem i razmišljanjem? Ovo da tako rečem vlastito, pravo znanje, nije moguće, razložno od mladića iskati, nego je dosta ako on pokaže volju i ljubav za znanost.«⁴⁴

Naravno, Strossmayer nije samo pokazivao volju i ljubav za znanosti tijekom studija nego se i dokazao vlastitim zrelim promišljanjima i istraživanjem istine. Stoga su za nadarena pitomca iz Đakovačke dijeceze, kao i za mnoge intelektualce iz Hrvatske, upravo formativne godine na studiju bile ključne za oblikovanje vlastitih političkih nazora. Upravo se u tom sklopu u njegovu životopisu ističe kako je za vrijeme studija u Pešti došao u dodir s idejnim svijetom karizmatičnoga slovačkog pjesnika i slavenofila Jána Kollára (1793–1852), koji je u metropoli Ugarske okupljao i mlade hrvatske bogoslove te im prenosio ideje o četiri velike slavenske književnosti.

Spominje se kako je i sam Ljudevit Gaj hodočastio Kolláru u Peštu. A utjecaj je prepoznatljiv i u pjesništvu Stanka Vraza (1810–1851). Hrvatski narodni preporod imao je svoje poticaje u sveučilišnom gradu na Dunavu. Kollár je bio privlačan idejni vjesnik slavenskoga jedinstva i začetnik romantičarskoga panslavizma čije su ideje očito ostavile znatnoga traga među hrvatskim preporoditeljima. Njegovo glavno djelo, zbirka pjesama *Kći Slave* iz 1824. godine, postalo je iznimno slavno i utjecajno diljem slavenskoga svijeta pa tako i u

⁴⁴ Ante Starčević, *Nekolike uspomene. Djela III. Znanstveno-političke razprave* (Zagreb: Izdaje Odbor Kluba Stranke prava, 1894), pp. 315 f.

hrvatskim krajevima. Mnogi su hrvatski preporoditelji pjevali »Majci Slavi«. U tom je svjetlu razumljivo što su se jednako Strossmayer kao i mladi Starčević našli pod utjecajem ideja koje su se širile zrakom dok su se hranili plodovima svoje *Alma mater Pestiensis*.

8. Dinastija Kvaternik na Kraljevskom sveučilištu u Pešti

Tijekom razdoblja od 1824. do 1848. na studiju teologije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti studirala su tri člana iz roda Kvaternikā, a jedan na studiju prava. Prvo se akademske godine 1824/25. pojavljuje na popisu druge godine studija među 28 polaznika ime Juraj (Georgius) Kvaternik. Položio je sve upisane kolegije prosječnim ocjenama. No njegova imena više nema u sljedećim akademskim godinama.

Akademske godine 1825/26. upisan je u prvu godinu iz Senjske biskupije Jakov (Jacobus) Kvaternik. On je položio orijentalne jezike vrlo dobrim ocjenama. Sljedeće akademske godine na drugoj godini položio je dobrim ocjenama Dogmatsku teologiju i Uvod i egzegetiku knjiga Novoga zavjeta. Upada u oči činjenica da njegovo ime nije upisano u popis slušatelja treće godine sljedeće akademske godine u Albumu. No njegovo sam ime otkrio među polaznicima treće godine studija teologije na Kraljevskom sveučilištu u *Godišnjaku Ostrogonске nadbiskupije za 1828. godinu*.⁴⁵ Nema ga ni na četvrtoj godini u Albumu pa nemam podataka je li i gdje je dovršio studij teologije.

Na Kraljevskom sveučilištu u Pešti studirao je i poznati profesor povijesti na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu Romuald Josip Kvaternik (1799–1851). Rođen je u trgovištu Ravna Gora u Gorskom Kotaru, mjestu koje se nalazi na pola puta između Rijeke i Karlovca. Nakon završene pučke škole i gimnazije pohađao je studij filozofije na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu. Na Carskom i kraljevskom liceju u Ljubljani položio je ispit iz više opće pedagogije, a na istom je učilištu započeo svoju prosvjetnu djelatnost 1821. Sljedeće godine nastavio je učiteljsku službu u Glavnoj dječjačkoj školi u Zagrebu. Postao je 1834. profesor prvoga gramatičkoga razreda u Zagrebačkoj Nad-gimnaziji. Na upražnjeno mjesto profesora povijesti na Kraljevskoj aka-

⁴⁵ *Schematismus venerabilis cleri archi-dioecesis strigoniensis ad annum bissexilem a Christo nato M. D. CCC. XXVIII.* (Strigonii: Typis Josephi Beimele, Caes. Reg. Privileg. Prim. Typographi et bibliopolae, [1828]), p. 247. Na https://books.google.hr/books?id=M6ZjAAAACAAJ&pg=PA247&lpg=PA247&dq=Jacobus+Kvaternik&source=bl&ots=SZv-EkQF8B&sig=ACfU3U2MJQxc5sgEBxydQpv_4HyQnrGTQA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewj8v8WazN7mAhXI-yoKHS9JBJQQ6AEWAHoECAgQAQ#v=onepage&q=Jacobus%20Kvaternik&f=false, (priступljeno 9. siječnja 2020).

demiji u Zagrebu prvo je postavljen za suplenta, a potom ga je Kralj imenovao za profesora 15. srpnja 1837. Ugarska kraljevska kancelarija odobrila je to imenovanje uz uvjet »da u roku od godinu dana položi doktorat filozofije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti«. ⁴⁶

Zaključujući prema zvučnim naslovima koje je pridjenio uz svoje ime, Romuald Kvaternik stekao je akademski stupanj doktora filozofije na Kraljevskom sveučilištu u Pešti. Ovako je na latinskom Josip Horvat citirao njegove akademske titule:

»A. A. L. L. et Philos. Doctor, Historiae Universalis ac pragm. Regni Hung. Prof. R. P. O. et Facult. Philosoph. Prosenior. Incl. item Facultatis Philos. in Alma ac Celeberrima Regia Scientiarum Vniversitate et Pesthiensi Membrum Collegiatum, L. R. Cittis Zagr. Civis Honorarius, nec non II. CC, Zagr. Bris, et Varasd. T. J. Assessor«. ⁴⁷

Uz taj službeni naslov nakon devet godina doktor »slobodnih umijeća i mudroljublja« Romuald Kvaternik pridodao je svojim postignućima još nekoliko naslova pa je njegova barokna titula na hrvatskom glasila:

»Slob. um. i mudroljublja doktor, te čitavoga vremenoslavlja meštar, obće i daržavne dogodovštine javni redoviti, a vremenoslavlja izvanredni besplatni, te filologije garčke privremeni naučitelj, i mudroljubnog fakulteta starešina, sl. mudrolj. fakulteta kod sveučilišta pešt. skupni član, slob. kr. i glavnog grada Zagreba začasni građanin, te više sl. žž. ssp. – sa stanom u Pivarskoj ulici pod brojem 98 (danas Basaričekova ul. br. 9), učen muž«. ⁴⁸

Kraljevski doktor mudroljublja Romuald Kvaternik predavao je »vremenoslavlje« te »opću i državnu dogodovštinu« mnogim naraštajima među kojima se ističu njegov sin Eugen i Ante Starčević. Horvat mu pripisuje i prvenstvo u pokušaju pisanja hrvatske povijesti u 19. stoljeću. S obzirom da je Eugen iz zdravstvenih razloga često izbio s nastave, zamolio je Ličanina Antu da mu daje pouke iz nekih predmeta. »Taj se odnos prijatelja-instruktora prema instruiranom manje-više čuti kroz čitavu životnu zajednicu i suradnju među Antom Starčevićem i Eugenom Kvaternikom«. ⁴⁹ Tako se začelo životno prijateljstvo koje se nastavilo i kasnije u Pešti i u političkom djelovanju u Hrvatskom saboru. Romuald je zaslužan što je Starčević dobio stipendiju za nastavak školovanja na

⁴⁶ Vlasta Švoger, »Obrisi hrvatskog liberalizma: Romuald Josip Kvaternik i list *Südslawische Zeitung* (1849–1852)«, *Časopis za suvremenu povijest* 30/2 (1998), pp. 255–276, na p. 258 f.

⁴⁷ Josip Horvat, *Ante Starčević*, p. 54.

⁴⁸ Na istom mjestu.

⁴⁹ Isto, p. 55.

Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu u iznosu od stotinu forinti.⁵⁰ Obojici je izvršni profesor povijesti zacijelo mogao dati primjerene savjete o životu u ugarskoj prijestolnici i na Kraljevskom sveučilištu. A iz hrvatske i ugarske državne povijesti kao i »opće dogodovštine« dobro su svladali gradivo tako da su iz njega mogli suvereno izvoditi svoje državnopravne političke programe.

Na poslijetku Eugen Kvaternik (1825–1871) dolazi s 18 godina 1843. na Kraljevsko sveučilište u Peštu. Značajno je pri tom napomenuti da ne dolazi kao kandidat Zagrebačke nego Senjske biskupije. Premda je Eugen rođen u Zagrebu, njegov je otac Romuald u to vrijeme profesor na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu, a majka Marija Antonija Kvaternik glavna učiteljica u zagrebačkoj pučkoj školi, Eugena kao i ranije spomenute članove roda Kvaternik šalje senjski biskup, a ne zagrebački. U životopisima se spominje da je gimnaziju pohađao u »Zagrebu i Rijeci« te da je bio »slušač filozofije u zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji« te da je započeo studij teologije u Senju, a nastavio u Pešti.⁵¹ No njegov boravak u Senju sigurno nije mogao biti trajniji da bi tamo pohađao studij. Moguće je da se radi o pogrješci ili da je pak bio kratko vrijeme slušač u Senju pa je otišao u Peštu prvom prilikom kad se spremio za put ili prikupio sve potrebne dokumente.

Kvaternik je u prvoj godini iz predmeta Biblijska arheologija postigao izvrstan uspjeh, *Eminens 5us*. Od 17 studenata na godini izvršnu ocjenu imalo ih je 7, koliko ih je zauzelo mjesto u prvom redu, a jedan slušatelj nije polagao ispit. Iz predmeta Uvod i tumačenje Svetoga pisma Staroga zavjeta i Hebrejski jezik ocijenjen je kao *Classis I. 6.* i zauzeo pretposljednje mjesto. Ispred njega bilo je 8 izvršnih i 5 studenata *Classis I.*, a dva nisu ocijenjena. Iz Crkvene povijesti postigao je također izvrstan uspjeh, *Eminens 9us*. Iza njega bilo je 5 studenata *Classis I.* i dva neocijenjena (sl. 8). Dakle, izvršne ocjene postiže iz povijesnih disciplina što je zacijelo zasluga dobre naobrazbe i odgoja njegova oca, profesora hrvatske i ugarske povijesti. Bio je jedan od 8 studenata koji su 25. srpnja 1841. branili očeve teze na Gimnaziji u Zagrebu.

Nešto slabije rezultate postigao je Kvaternik iste akademske godine iz orijentalnih jezika. Zauzeo je posljednja mjesta iz oba kolegija Arapski jezik te Sirijski i kaldejski jezik. Ispred njega bilo je 6 studenata ocijenjenih s odlikom te šest ocijenjenih u prvom redu (sl. 9). Vjerojatno je u njemu sazrijevala ideja da napusti studij teologije i duhovno zvanje te se prebaci na studij prava što je uskoro i učinio.

⁵⁰ Na istom mjestu.

⁵¹ Eugen Kvaternik, *Izabrani politički spisi*, priredio Dubravko Jelčić (Zagreb: Matica hrvatska, 1998), p. 27.

Anno Scholastica 1843/44

Auditores Theologiae in Annum I. Lingua Arabica, Syriaca, et Chaldaica

Kvaternik Eug. Senjska biskupija

Cognomen et Nomen	Dioecesis v. Ordo Religiosus	Lingua Arabica	Lingua Syriaca et Chaldaica	Notae
Beker Joannes	Munkaensis	Emineo 3 ^{us}	Emineo 4 ^{us}	
Cipel Francis	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 2 ^{us}	Clas. 1 ^{us} 4 ^{us}	
Deher Ferdinand	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 3 ^{us}	Clas. 1 ^{us} 3 ^{us}	
Fenyos Carol.	Osaniensis	Emineo 2 ^{us}	Emineo 1 ^{us}	
G. Fretkula Joann.	Segniensis			
Hiller Joseph	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 4.	Clas. 1 ^{us} 1 ^{us}	
Jakobhevac Ant.	Diocesanensis	Emineo 3 ^{us}	Emineo 2 ^{us}	
Kankata Joseph	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 1 ^{us}	Clas. 1 ^{us} 5 ^{us}	
Kapras Mico.	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 6.	Clas. 1 ^{us} 2 ^{us}	
M. Kerezy Joann.	Marad. S. A.			
Klerso Joseph	Segniensis	Emineo 4.	Emineo 3 ^{us}	
Klintok Joann.	Marad. S. A.			
Kometh Joseph	Segniensis	Emineo 1 ^{us}	Emineo 1 ^{us}	tempore clauis p. ill. infirmitate imp. d. d. clauis libra n. postea sed 28 ^o Sept. sup. pluvia cum cal. culo emineo 1 ^{us}
Ljupovky Alojz	Marad. S. A.			
is Quaternik Eug.	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 7.	Clas. 1 ^{us} 7.	
Rabek Hugh	Segniensis	Clas. 1 ^{us} 3 ^{us}	Clas. 1 ^{us} 6.	
Schill Athanas.	Ord. Cisterciensis	Emineo 3 ^{us}	Emineo 5 ^{us}	
		Universum	17.	

Slika 9. Album sive Matricula, p. 118. Anno Scholastico 1843/44. Auditores Theologiae in Annum I. Lingua Arabica. Lingua Syriaca et Chaldaica. Quaternik Eug. Dioecesis Segniensis. (Album ili matična knjiga, p. 118. Školska godina 1843/44. Slušaatelji bogoslovije u I. godini. Arapski jezik. Sirijski i kaldejski jezi. Kvaternik Eug. Senjska biskupija.)

Zajedno s Eugenom Kvaternikom na studij teologije upisan je iz Đakovačke dijeceze Antun Jakševac. Rođen je u Đakovu 1824, a umro u Otoku 1889. On je postigao najizvršnije rezultate već na prvoj godini. Iz sva tri predmeta, Arheologije, Svetoga pisma i Crkvene povijesti zauzeo je prvo mjesto, dobio je ocjene *Emin. Ius*, *Emin. Ius* i *Emin. I*. Iz orijentalnih je jezika također bio izvrstan, ali na nešto malo nižim mjestima *Emin. 3us* i *Eminens 2us*. Na drugoj je godini nastavio s najizvršnijim ocjenama i bio najbolji u generaciji od 14 slušatelja. Iz sva tri upisana predmeta – Dogmatske teologije, Biblijske hermeneutike te Uvoda i tumačenja knjiga Novoga zavjeta i grčkoga jezika – bio je *Eminens Ius*, *Eminens Ius* i *Eminens Ius*. Najizvršnije ocjene postigao je i na trećoj godini iz predmeta Moralna teologija, Pedagogija I., Dogmatska teologija i Pedagogija II. – *Eminens Ius*, *Eminens*, *Eminens Ius*, *Eminens*. U posljednjoj je četvrtoj godini bio izvrstan iz tri kolegija: Katehetika i homiletika, Pastoralna teologija i Crkveno pravo s postignutim ocjenama *Em. 4.*, *Em. 1.* i *Em. 3.*

Prema izvrsnosti ocjena na studiju Jakševac se zacijelo može mjeriti sa svojim nešto starijim đakovačkim kolegom Strossmayerom. Na Kraljevskom je sveučilištu postigao doktorat, a iste godine kada je završio studij zaređen je 8. kolovoza 1847. za svećenika. Odmah nakon studija postao je profesor u Đakovačkom liceju gdje je predavao filozofiju (1847–1852), religiju (1850–1853) i biblijske znanosti (1852–1860). Imenovan je 1874. za arhidakona Gornjega Srijema.⁵²

Eugen Kvaternik prekinuo je studij teologije nakon prve akademske godine. Nastavio je nakon prekida studij prava i pedagogije u Pešti, a završio je studij 1847. nakon povratka u Zagreb. Dok je u Pešti studirao pravo započeo je i studij više pedagogije, a učiteljski je ispit položio u Zagrebu.⁵³ Nakon studija nije pošao nastavničkim stopama svojih roditelja nego se posvetio pravnom pozivu i postao odvjetnik 1851. u Brodu na Kupi. Očito je sa studija u Pešti ponio izgrađena politička načela zbog kojih je često doživljavao neugodnosti od vlasti tijekom Bachova apsolutizma. Čak mu je 1857. bilo oduzeto pravo na obavljanje odvjetničke prakse. Ti su progoni vlasti utjecali na njega da je otišao u svijet potražiti uporišta za svoje ideje. Izbjegao je u Rusiju te je dobio i rusko državljanstvo u svojem traganju za potporom velike i utjecajne države u ostvarenju hrvatske slobode i neovisnosti.

⁵² Marin Srakić, o. c., p. 177.

⁵³ Eugen Kvaternik, *Politički spisi: rasprave, govori, članci, memorandum, pisma*, priredila Ljerka Kuntić (Zagreb: Znanje, 1971), p. 7.

Odatle ga ruske vlasti kao navodno svojega »agenta« šalju upravo u sjedište njegove *Alma mater*, u Peštu. Jer očito se u metropoli Ugarske odvijaju bitni procesi za sudbinu narodā na jugoistoku Europe. Otišao je iz Pešte u Pariz. Vratio se potom u Hrvatsku, izabran je u Hrvatski sabor 1861. te je osnovao i vodio zajedno s kolegom iz škole i pitomcem Kraljevskoga sveučilišta, Antom Starčevićem, Stranku prava. Na poslijetku je s drugim alumnijem s Kraljevskoga sveučilišta, Petrom Vrdoljakom, pokrenuo Rakovičku bunu s nakanom osnivanja samostalne hrvatske kraljevine u kojoj je on preuzeo ulogu regenta do konačnoga dovođenja Starčevića na čelo države. Prema nekim tezama pravi je pokretač prevratničke akcije bio Rakovčanin Vrdoljak.⁵⁴ U svakom slučaju Kvaternik je kao vođa ustanka i »regent« tragično završio.

9. Ante Starčević na putu do eminensa

Kao i prijatelji Eugen Kvaternik i Petar Vrdoljak, Ante Starčević (1823–1896) također dolazi iz Senjske biskupije. Zasluga je to prije svega poduzetnoga senjsko–modruškoga biskupa Mirka Ožegovića (1775–1869) koji je s velikom pozornošću njegovao rad svojih gojenaca. Sam je Ožegović proveo u Pešti od 1829. do imenovanja za biskupa 1833. na dužnosti člana Suda sedmorice, najvišega sudišta za Ugarsku i Hrvatsku. Imao se prigode osvjedočiti u opasnost rastućega mađarskog nacionalizma. Napisao je četiri polemička spisa u kojima se suprotstavlja mađarskim teritorijalnim presezanjima, dokazujući da su hrvatske granice već u 10. stoljeću sezale do Drave, da »Slavonija i Srijem nikada nisu pravno pripadali Ugarskoj« te opovrgavajući poznate mađarske povjesničare Féjera i Gyurikovitsa koji su tvrdili kako su »Mađari Hrvate podjarmili«: *Animadversiones historico-criticae unius e Croatis* (1832) i *Succinta sensa unius e Croatis* (1839), *Responsa ad vastum illud* (1847) i *Succintae animadversiones unius e Croatis* (1848).⁵⁵

Ante je očito po preporuci i zaslugama strica Šime, začasnoga kanonika Senjsko–modruškoga kaptola i povjerljivoga biskupova suradnika, bio jedan od najdarovitijih studenata kojega je s velikim očekivanjima poslao Ožegović u središnje sjemenište. Utoliko su razumljivije kasnije reakcije pa navodno i osvete biskupa prema Anti kada je on 1848. odlučio prekinuti studij teologije i odustati od svećeničkoga poziva. Jer je biskup imao velika očekivanja od njega kao budućega nastavnika na samostalnom dvogodišnjem Filozofskom učilištu

⁵⁴ Dubravko Jelčić, »Predgovor«, u: Eugen Kvaternik, *Izabrani politički spisi* (Zagreb: Matica hrvatska, 1998), pp. 9–26, na p. 17.

⁵⁵ V. o tome Mile Bogović, »Biskup Mirko Ožegović«, *Senjski zbornik* 17 (1990), pp. 249–260, na p. 254 f. Na <https://hrcaak.srce.hr/74416> (pristupljeno 15. siječnja 2020).

koje je otvoreno u Senju 1845. Biskupijski licej djelovao je do 1849. kada je prema zakonskoj odredbi priključen gimnaziji u obliku završna dva razreda.

Kandidat Ante Starčević upisao je studij teologije 1845. kada je imao navršene 22 godine. Prije toga pohađao je trogodišnju pučku školu, tzv. trivijalku, privatno se pripremao i položio prva dva razreda gimnazije, te je pohađao četiri razreda gimnazije od 1839. do 1843. Da je dobio godišnju stipendiju od stotinu forinti, zaslužan je profesor Romuald Kvaternik, jer se Ante isticao izvrsnošću i zrelošću kao jedan od najboljih đaka u gimnaziji. Na kraju školske godine 1841/1842., dakle kada je završio peti razred gimnazije, na latinskom je u školskom ljetopisu zabilježeno sljedeće izvješće o njegovim izvrsnim uspjesima iz položenih predmeta.

»Starčević Antun, 19 godina, rimokatolik, Hrvat, župa Pazarišće, otočanska regimenta. Otac Jakov, seljak, ovdje stanuje kod Ivana Fageta bravara na Potoku (ad Flavium) br. 43. Ima sklonost za svećenički stališ. Ponašanje: prvi red; vjeronauk: izvrstan; učenje klasičnih pisaca: izvrstan; povijest i zemljopis: izvrstan; prirodopis: izvrstan; aritmetika: dobar; mađarski jezik: dobar.«⁵⁶

Zanimanje za klasične pisce, povijest i zemljopis nastavio je pokazivati izvrsnim ocjenama tijekom daljnje naobrazbe, a vidljivo je to posvuda i u njegovu sjajnom kasnijem opusu. Nakon gramatičkih razreda gimnazije pohađao je dvije godine studija filozofije na Kraljevskoj akademiji znanosti. »Od 1843. do 1845. Starčević studira na zagrebačkoj akademiji filozofiju; na koncu školovanja Starčević umije uz hrvatski još njemački, mađarski, latinski, grčki, talijanski, a sigurno na poticaj strica Šime i po svojoj sklonosti sam počinje u to doba učiti franceski.«⁵⁷ Uz povijest i klasične pisce Ante je proučavao klasične i suvremene jezike. O njegovoj orijentaciji prema francuskom jeziku, povijesti i politici pisao sam detaljnije na primjeru recepcije ideja Jeana-Jacquesa Rousseaua.⁵⁸

Starčević je prvi dio studija filozofije na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu završio izvrsnim uspjehom. Imao je 22 godine i počeo je objavljivati književne radove u stihu i prozi.

»1845. u proljeće Ante Starčević je svršio gimnazijske nauke. Svršio ih je izvrstnim uspjehom. Posljednje godine zagrebačkoga djakovanja čini se da je manje sudjelovao u uličnim megdanima – kao djak drugoga razreda ‘filozofije’ t. j. VIII. razreda gimnazije štampa u ‘Danici’ prve svoje književne proizvode. Nakon svršene gimnazije odlazi ljeti 1845. u Senj; odluka je davno već bila

⁵⁶ Josip Horvat, *Ante Starčević*, p. 56.

⁵⁷ Na istom mjestu.

⁵⁸ Vidi Pavo Barišić, »Istina i raskrivanje opsjena u *Selskom proroku*: Rousseauov utjecaj na Antu Starčevića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 44 (2018), pp. 333–372.

stvorena, sinu ubogoga graničara ne preostaje drugo zvanje nego svećenički stališ, a to je naravski bila i želja roditelja i sigurno savjet strica Šime. Na senjskoga biskupa Mirka Ožegovića mladić je očito učinio najbolji dojam – odluka je tu, Ante Starčević kao vrlo dobar djak odlazi na bogoslovne nauke u Peštu; apsolvirana peštanske bogoslovije osigurana su najviša mjesta u crkvenoj i državnoj hijerarhiji.«⁵⁹

Horvat navodi da Starčević »početkom rujna, zajedno s Eugenom Kvaternikom odlazi u Peštu, naravski kolima«.⁶⁰

»Tadani biskup senjski, Mirko Ožegović, pošalje ga u sjemenište u Budimpeštu, gdje je Ante uz bogoslovne nauke slušao filozofiju i slobodne znanosti. Pošto je položio stroge ispite u filozofiji i slobodnim znanostima bio je već 1846. promoviran na čast doktora filozofije.«⁶¹

Nema detaljnijih podataka o njegovu studiju na Kraljevskom sveučilištu. Kako bilježi Horvat:

»Oskudni su podatci o Starčeviću životu u peštanskoj bogosloviji. Sam kasnije nije gotovo spominjao to razdoblje svoga života. U peštansko središnje sjemenište došao je Ante Starčević u svojoj dvadeset i trećoj godini.«⁶²

To je razlog zašto nam se čini važnim iznijeti na vidjelo podatke koje smo uočili u matičnoj knjizi Kraljevskoga sveučilišta. U radu ćemo stoga posebno prikazati sve pohađane kolegije na studiju teologije. Valja imati pred očima da je Starčević uz to pohađao kolegije i polagao ispite za stjecanje doktorata iz filozofije. O tome svjedoči Horvat:

»U Pešti Ante Starčević zaista uz bogoslovne nauke odmah uči filozofiju i povijest; filozofskim disciplinama posvećuje više mara nego bogosloviji – činjenica je da svršava filozofiju, izrađuje doktorsku dizertaciju, postizava čast doktora filozofije prije nego što je apsolvirao teologiju.«⁶³

Horvatova tvrdnja o izrađenoj doktorskoj disertaciji nema uporišta. Doktorski naslov iz filozofije stjecan je polaganjem strogih ispita. To je Starčević postigao već nakon prve godine studija teologije 1846. slično kao što je to učinio i Strossmayer.

Uz Antu Starčevića na prvu godinu studija bili su upisani kao slušatelji kolega iz Senjske biskupije Petar Vrdoljak te Ivan Vardijan iz Zagrebačke di-

⁵⁹ Josip Horvat, *Ante Starčević* p. 63.

⁶⁰ Isto, p. 64.

⁶¹ Milan Šarić, *Život i rad dra Ante Starčevića*, p. 133.

⁶² Josip Horvat, *Ante Starčević*, p. 66.

⁶³ Na istom mjestu.

Anno Schol. 1845/46.
 Auditores Theologiae in Annum primum Professoribus: Joanne
 Celemo. Szabo, Theod. Bibler, Veteris Testam. et Antiquae Historiae
 Celsiomaticae, Publicis et Ordinariis

Nomen et cognomen	Dioecesis	Archaeologia	Introductio lingua Hebr. et Graec.	Historia Ecclesiastica	Observationes
Decler Josephus	Vacientis	Eminens 1 ^{us}	Eminens 1 ^{us}	Eminens 1 ^{us}	Et lingua
Domjanovits Flor.	Magyarici	Eminens 2 ^{us}	Eminens 2 ^{us}	Claf. 14. 3.	Hebraica
Hangyal Michael	Scythici	Eminens 10 ^{us}	Claf. 12	Claf. 14. 4.	Solum
Horvath Joannes	Jauainen.	Claf. 1 ^{us} 2 ^{us}	Claf. 14 2 ^{us}	Claf. 14. 2.	Historia Vet. Testam.
Kierzkowsky Joseph	Stygarici	Claf. 1 ^{us} 2 ^{us}	Claf. 12 7.	Claf. 14 5.	Domjanovits
Lubrich Augustin	Polnarien.	Eminens 5 ^{us}	Claf. 12 10.	Claf. 14. 11.	Sunt Eminens
Pateky Joannes	Agonici	Eminens 7 ^{us}	Claf. 12 5.	Claf. 14 6.	Historia
Pondl Aloysius	Albensis	Claf. 1 ^{us} 4 ^{us}	Claf. 14 9.	Claf. 14 10.	Schmid Szabo
Schmidt Josephus	Stygarici	Eminens 9 ^{us}	Claf. 14 4.	Claf. 14 1.	Horvath Pateky
Szabó Joannes	Capovici	Eminens 4 ^{us}	Eminens 3.	Claf. 14 8.	Harcevic
Starcevic Anton	Segniensis	Claf. 1 ^{us} 2 ^{us}	Claf. 12 2.	Claf. 14 9.	Kierzkowsky
Szabo Benedictus	Stygarici	Eminens 6 ^{us}	Claf. 14 3.	Claf. 14 7.	Sunt 1 ^{us} Claf.
Vardian Joannes	Lugarici	Eminens 3 ^{us}	Eminens 2.	Eminens 2.	et Vardian
Vredoljak Petrus	Segniensis	Eminens 8 ^{us}	Claf. 14 6.	Claf. 14 10.	Hangyal Szabo
Schneider Ignatius	Secularis	Claf. 2 ^{us} 3 ^{us}	Claf. 20 1.	Claf. 14 15.	Lubrich Schneider

No. 15.

In hoc roster
merito 2a
Classe notati
sunt si
distinctus
Calculus et
Hebraice
lingua dicitur
Joan Szabo
Professor

Slika 10. Album sive Matricula, p. 130. Anno Scholastico 1845/46. Auditores Theologiae in Annum I. Archaeologia. Introductio Lingua Hebraica ac Exegesi. Historia Ecclesiastica. Starcevic Anton. Dioecesis Segniensis. (Album ili matična knjiga, p. 130. Školska godina 1845/46. Slušatelji bogoslovije u I. godini. Arheologija. Uvod u hebrejski jezik i egzegetika. Povijest Crkve. Starčević Antun. Senjska biskupija.)

jeceze. Na kolegijima Arheologija, Uvod u hebrejski jezik i tumačenje knjiga Staroga zavjete te Povijest Crkve bilo je upisano 15 polaznika, a ukupno je na sve četiri godišta studija teologije bilo 67 polaznika. Predavali su profesori Joannes Eleemos Szabó i Emerico Körmöczy. Starčević je iz svih predmeta postigao vrlo dobre ocjene prvoga reda, *Classis I. Ius, 2us i 9us* (sl. 10). Iz Arheologije je ispred njega bilo 10 *Eminentes*, a iza su bili 4 studenta *Classis I. i II.* Iz Uvoda u hebrejski jezik ispred su bili 4 *Eminentes* i 1 student *Classis I.*, a iza je bilo 9 studenata *Classis I. i II.* Iz Povijesti Crkve ispred njega bila su 2 *Eminentes* i 8 *Classis I.*, a iza je bilo 4 studenta *Classis I.* Dakle, početak je bio dobar. Između 15 polaznika zauzeo je 11, 6. i 11. mjesto.

Iste godine pohađao je i kolegij Arapskoga jezika kod profesora Joannesa Eleemos Szabóa iz Ostrogonске nadbiskupije, koji je bio i rektor Kraljevskoga sveučilišta, te je bio najbolji u prvom redu, *Classis I. Ius*. Zauzeo je 6. mjesto (sl. 11).

Na drugoj godini studija 1846/47. ostalo je 12 upisanih polaznika, a među njima Starčević i Vrdoljak. Iz sva četiri upisana predmeta kod istih profesora, Szabóa i Körmöczyja, Starčević je postigao izvrstan uspjeh. Iz Grčkoga jezika zaslužio je *Em. 5*. Iza njega bilo je još pet izvrsnih i dva *Classis I.* Iz Biblijske hermeneutike dobio je ocjenu *Emin. 6*. Iza su bila još četiri izvrsna studenta i 3 polaznika prvoga reda. Iz Uvoda u knjige Svetoga pisma Staroga zavjeta rangiran je kao *Em. 8*. Iza su bila još 2 izvrsna studenta, jedan *Classis I.* te jedan koji nije bio nazočan. Iz Uvoda u teologiju I. dio Dogmatske teologije postigao je najbolji uspjeh, *Em. 4*. Iza se plasiralo 7 polaznika s ocjenom *Classis I.*, a jedan nije bio nazočan. Dakle, na drugoj godini prosjekom ocjena uzdiže se u prvu polovicu polaznika, ispod šestoga mjesta (sl. 12). Vrdoljak je po uspjehu bio iza njega i postigao je ocjene *Classis Iae 2us, Em. 9, Em. 9.* i *Classis Iae 7us*.

Sljedeće akademske godine upisano je bilo u treću godinu studija 14 studenata. Predavali su profesori Bartolomeo Fischer, Joannes Novakovics i Ioannes Resetar predmete Moralna teologija, Dogmatska teologija i Znanost odgoja seminar I. Starčević je iz sva tri kolegija postigao izvrsne ocjene. Iz Moralne teologije bio je jedan od četiri *Eminentes*, a iza njega bilo je devet studenata ocijenjeno kao *Classis primae* i jedan koji nije dolazio na nastavu. Iz Seminara I. Znanosti o odgoju bio je jedan od tri *Eminentes*, a iza se plasiralo 10 polaznika s ocjenama *Classis I.*, te jedan nije bio nazočan (sl. 13).

Dakle zaključno se može primijetiti kako se Starčević na trećoj godini uzdiže do samoga vrha najboljih studenata. Nakon početnoga novačkoga prilagođavanja atmosferi na Kraljevskom sveučilištu i profesorima načinio je put od prosječnoga studenta prema statusu *eminensa*. Stekao je ranije diplomu doktora filozofije, a primivši svjedodžbu o završenoj trećoj godini studija te-

Anno scholasticus 1845/46
 Auditores linguarum Orientalium Hebraeae Cognatarum
 Professore Joanne Quemot. Sabo Pabulo Ordinari.

Nomen et Cognomen	Dioecesis	Cl. lingua tra bica	Cl. lingua sy riaca et Chaldaica	Observationes.
Bednar Josephus	Vaiensis	Claf. 1 ^{ae} 9 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 5 ^{us}	
Domjanovits Henric	Vatavimian	Eminent 2 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 2 ^{us}	
Hangy'aly Micha	Studenin	Claf. 2 ^{ae}	Claf. 2 ^{ae} 1 ^{us}	
Horvath Joann	Jaurinan	Claf. 1 ^{ae} 2 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 4 ^{us}	
dieszkowsky Jos.	Strigoni.	Claf. 1 ^{ae} 6 ^{us}	—	
Lubrich Augusti.	Rothnavien.	Claf. 2 ^{ae}	Claf. 2 ^{ae} 4 ^{us}	
Pataky Joannes	Agriensis	Claf. 1 ^{ae} 4 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 7 ^{us}	
Pondl Alojz	Albaragal.	Claf. 2 ^{ae}	Claf. 2 ^{ae} 2 ^{us}	
Schmidl Jos. J.	Strigoni.	Claf. 1 ^{ae} 3 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 6 ^{us}	
Sikorsky Andrej	Capovien.	Eminent 1 ^{us}	Eminent 1 ^{us}	
Starcevic Anton	Segniensis	Claf. 1 ^{ae} 1 ^{us}	—	
Szabi Benedict.	Vitatorp.	Eminent 5 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 5 ^{us}	
Vardiam Joann	Zagrabi.	Eminent 2 ^{us}	Eminent 2 ^{us}	
Verdoljak Petrus	Segniensis	Claf. 2 ^{ae}	Claf. 2 ^{ae} 3 ^{us}	
Wentz Joannes	Albaragal.	Eminent 2 ^{us}	Claf. 1 ^{ae} 1 ^{us}	Secundi anni Theolog.
Lutner Joann	secularis	Claf. 2 ^{ae}	—	

Anno 15
 Summe omnium Theologorum 67.

Slika 11. Album sive Matricula, p. 134. Anno Scholastico 1845/46. Auditores Theologiae in Annum I. Lingua Arabica. Starcevic Anton. Dioecesis Segniensis. (Album ili matična knjiga, p. 134. Školska godina 1845/46. Slušatelji bogoslovije u I. godini. Arapski jezik. Starčević Antun. Senjska biskupija.)

Anno scholastico 1846

Auditores Theologiae in annum secundum
 Professoribus: D. Samuele Maasii Linguae Graecae et Sacrae Bibliologiae p. o.
 D. Sigismundo Kromer Ling. Theol. et Sacrae I. Th. Dogm. prof. p. o.

Cognomen et nomen	Dioecesis	Ε Lingua Graeca.	Ε Hermeneut. biblica.	Ε Introductio et Ex. Librorum SS. NF.	Ε Theologia Dogmatica.	Ε Observationes et Sacrae Theologiae Dogm.		
Bednár Joseph	Sciencio.	Em.	3.	Em.	1.	Em.	1.	In examin. privato, quod ex Inhibitione
Coran Medau	Neobolavio.	Em.	1.	Em.	2.	Em.	2.	ex Inhibitione
Demjanovic Kseni	Kerzimirij.	Em.	4.	Em.	5.	Non subvivi.	Non subvivi.	ex Inhibitione
Hanigaly Mich	Linguae-Cecl.	Em.	10.	Cl. 1-ae	1.	Em.	7.	Cl. 1-ae 2. prima theol.
Hoffmann Mich	Transylvanij.	Em.	6.	Em.	7.	Em.	6.	Cl. 1-ae 3. Dogmaticae de Graecis et Latinitate
Horvát Joann	Sciencio.	Em.	7.	Em.	4.	Em.	10.	Cl. 1-ae 1. ex Inhibitione
Lieszkowsky Joseph	Sciencio.	Em.	8.	Cl. 1-ae	3.	Cl. 1-ae	1.	Cl. 1-ae 6. in libris sa- crosc. p. o. co- muni
Pataky Joann	Sciencio.	Cl. 1-ae	1.	Em.	8.	Em.	3.	Cl. 1-ae 4. ex Inhibitione
Schmidt Joach	Sciencio.	Em.	2.	Em.	3.	Em.	5.	Em.
Starčević Joann	Segniens.	Em.	5.	Em.	6.	Em.	8.	Em.
Starčević Joann	Sciencio.	Em.	9.	Cl. 1-ae	2.	Em.	4.	Cl. 1-ae 3. calculi res- ultat.
Verdoljak Petrus	Segniens.	Cl. 1-ae	2.	Em.	9.	Em.	9.	Cl. 1-ae 7. resultat.

Universum 12.

Slika 12. Album sive Matricula, p. 137. Anno Scholastico 1846/47. Auditores Theologiae in Annum II. Lingua Graeca. Hermeneutica biblica. Introd. et Ex. Librorum SS. NF. Theologia Dogmatica. Starčević Anton. Dioecesis Segniensis. (Album ili matična knjiga, p. 137. Školska godina 1846/47. Slušaatelji bogoslovije u II. godini. Grčki jezik. Uvod u biblijsku hermeneutiku i Dogmatska teologija svetih knjiga Novoga zavjeta. Starčević Antun. Senjska biskupija.)

ologije u svibnju 1848. kanio je vratiti se u Peštu i položiti preostale ispite iz Crkvenoga prava i Pastoralne teologije. No razvoj događaja sve je preokrenuo u drugom smjeru.

Prema svjedočenju Kerubina Šegvića, peštanski doktor filozofije i kandidat teologije javio se u Zagrebu svome biskupu Mirku Ožegoviću. Biskup se u to vrijeme nalazio u Zagrebu na zasjedanju Hrvatskoga sabora na poziv samoga Jelačića. Tako se potvrđuje da je i Ante Starčević bio na zasjedanju Sabora. O tome je pisao u jesen iste godine u *Slavenskom Jugu*. Kako bilježi Šegvić, »biskup podraška Starčevića po licu, pohvali njegove vrline te mu izjavi, neka

Anno scholastico 1847

Auditores Theologiae in annum tertium
 Professores: D. Scaenolomaeus Fides Theologiae moralis p.o.
 D. Joanne Novakovicus Dogm. II. Th. Dogm. & supplem.
 D. Joanne Reveta Scientiae Educationis supplem.

Lognomem et nomem	Dioecesis.	Theologia Moralis.	Theologiae Dogm. p. II.	Scientia Educationis Sem. I. Sem. II.	Observatio not.
Costan Nidano.	Neodolens.	Eminens.	Eminens.	Em.	Em.
Jenjanovic Henz.	Nezprim.	Eminens.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Kangyal Michael	Singrecc.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Kofman Michael	Travilvar.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Kornfeld Fidezi.	Szathmar.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Lierkowsky Joseph.	Szigonienf.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.
Mikovenyi Mauriz.	Sziczenis.	Eminens.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Papaky Joann.	Agziensis.	Cl. 1-ae.	Eminens.	Em.	Em.
Schmidt Joseph.	Szigonienf.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Szabo Dened.	Nitzienis.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Starcevic Ant.	Segniensis.	Eminens.	Eminens.	Em.	Subind.
Vardoljak Detuz.	Segniensis.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Subind.
Zimen Maxim.	Secularis.	Cl. 1-ae.	Cl. 1-ae.	Em.	Em.
Zedmar Joseph.	Vacius.	Non subind.	Non subind.	Em.	Subind.
Universitas 14.					

Slika 13. Album sive Matricula, p. 144. Anno Scholastico 1846/47. Auditores Theologiae in Annum III. Theologia Moralis. Lingua Graeca. Hermeneutica biblica. Introd. et Ex. Librorum SS. NF. Theologia Dogmatica. Scientia Educationis Sem I. Starcevic Anton. Dioecesis Segniensis. (Album ili matična knjiga, p. 144. Školska godina 1846/47. Slušatelji bogoslovije u III. godini. Moralna teologija. Grčki jezik. Uvod u biblijsku hermeneutiku i Dogmatska teologija svetih knjiga Novoga zavjeta. Znanost o odgoju I. sem. Starčević Antun. Senjska biskupija.)

se do koji mjesec povrati k njemu, da će ga on rediti i bez četvrtoga tečaja, i uzeti k sebi odmah za tajnika, učiniti prefektom sjemeništa. Uz to neka sam privatno uči predmete četvrtoga tečaja.«⁶⁴ Ali se u mladom peštanskom sveučilištarcu zapalila politička vatra koja ga je odvušla od svećeničkoga zvanja u političku arenu. U njoj je gorljivo svjedočio republikanske ideje koje je primao i nadograđivao na svojoj *Alma mater Pestiensis*.

⁶⁴ Kerubin Šegvić, o. c. , p. 10.

10. Od prevrata do republikanskih pokreta

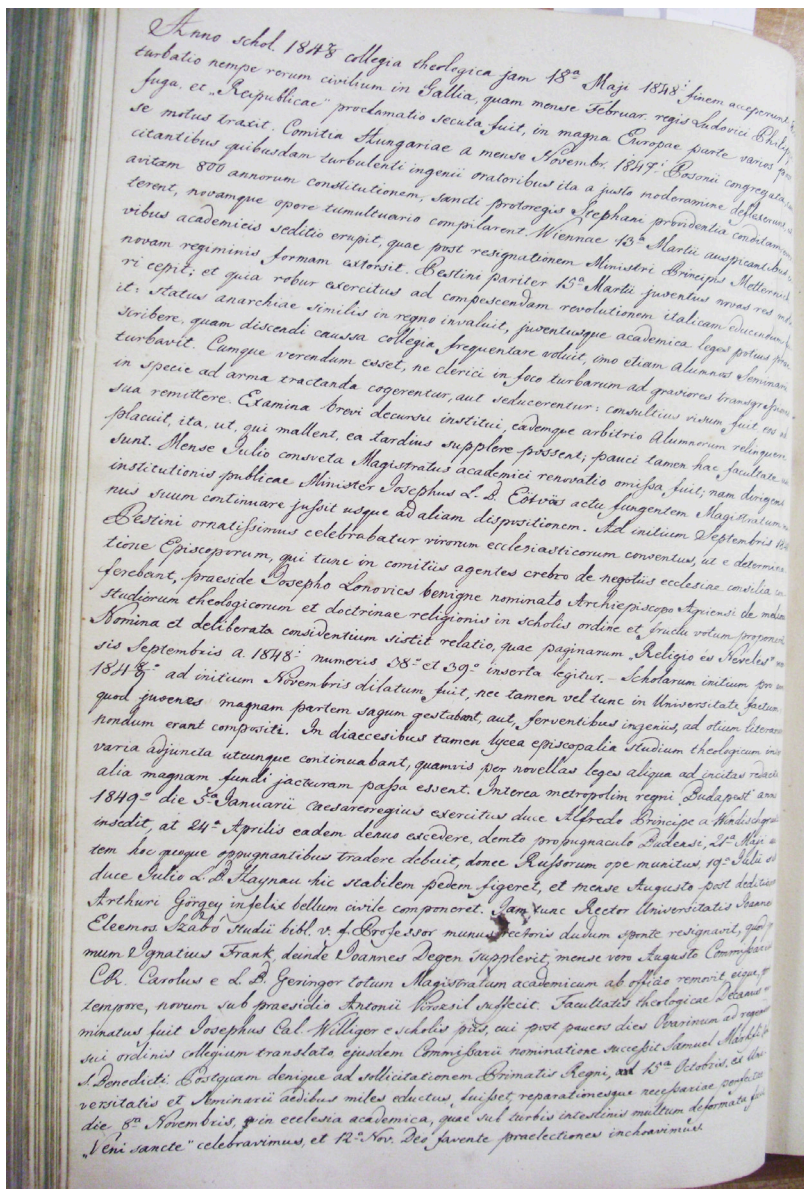
Akadska godina završena je 18. svibnja 1848. zbog građanskih nemira koji su počeli u veljači u Francuskoj i proširili se cijelom Europom do Mađarske u ožujku i zahvatili cijelu Habsburšku Monarhiju. Krajem akademske godine otpušteni su studenti s Kraljevskoga sveučilišta. Upravo su ključne prevratničke intelektualne snage u Ugarskoj stasale i sazrijevale na Peštanskom sveučilištu. Generacije koje su se na toj ustanovi obrazovale predvodile su zacijelo prevrat i ideje nacionalne samobitnosti kako u Ugarskoj tako i u hrvatskim zemljama. Hrvatski su pitomci u svojim formativnim godinama zacijelo punim intenzitetom pratili zbivanja i napajali se slobodarskim političkim zanosom. Kada su se vratili u domovinu većina od njih uključila se u demokratske i oporbene pokrete. Neki su dospijevali do ruba hereze, a neki su za svoje ideale slobode dospijevali u tamnice ili su pak položili i život za njih.

Prevratnička zbivanja u Pešti započela su 15. ožujka 1848. dok je još trajala akademska godina. Znakovito je u ovom kontekstu primijetiti kako su se Šandoru Petőfiju i revolucionarnim demokratima među prvima pridružili upravo studenti medicine, prava i filozofije sa Sveučilišta. Primjer sveučilištaraca slijedili su tek potom ostali peštanski građani. Studenti su uz odobrenje Senata nosili peštanskim ulicama zastavu Sveučilišta.⁶⁵ Istaknuli su među ostalim već 17. ožujka 1848. svojih devet zahtjeva za reformom naobrazbe. Uz potporu liberalnijih krugova nastavnika na Sveučilištu njihove je zahtjeve izaslanstvo uputilo Skupštini u Požunu. Neki su od tih zahtjeva bili ugrađeni u nacrt Zakona o sveučilištu iz 1848. Sveučilištarci su se snažno uključili u užarene rasprave o budućnosti zemlje.

Donosim ovdje riječi kojima je ljetopisac Kraljevskoga sveučilišta u Pešti u Matičnoj knjizi upisanih lijepo i detaljno ocrtao zbivanja što su potresla Europu i prekinula rad ustanove za jednu akademsku godinu (sl. 14). Započinje opisom građanskih nemira u Francuskoj koji su u veljači 1848. prouzročili bijeg kralja Luja Filipa i proglašenje Republike. I kao što ljetopis svjedoči, revolucionarna je iskra prvo našla odjeka među studentima, a toga naravno nisu bili pošteđeni ni hrvatski studenti teologije. U Matičnoj knjizi, uz ostalo, čitamo:

»Školske godine 1847/48. teološki su kolegiji završili već 18. svibnja jer je građanski nemir u Francuskoj, za kojim je u veljači uslijedio bijeg kralja Luja Filipa i proglašenje 'Republike', u velikom dijelu Europe za sobom povukao različita gibanja. Ugarski su izbori održani u Požunu u mjesecu studenom 1847. Neki su se govornici nemirna duha toliko udaljili od pravednoga vladanja da su poremetili drevan običaj, star 800 godina, utemeljen providnošću prvoga kralja sv. Stjepana, te su na brzinu sastavili novi. U Beču je 13. ožujka izbila urota

⁶⁵ László Szögi, *The Illustrated History of ELTE*, p. 69.

Slika 14. Album sive Matricula Inchytae Facultatis Theologicae in Alma ac Celeberrima Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pestini ab Anno Domini MDCCCXXV. p. 147. (Album ili matična knjiga upisanih na Bogoslovni fakultet odgojnoga i najslavnijega Ugarskoga kraljevskoga sveučilišta u Pešti od ljeta Gospodnjega 1825.)

koju su priredili akademski građani. Nakon ostavke prvoga ministra Metternicha iznuđen je novi oblik vlasti.

Na isti je način u Pešti 19. ožujka mladež počela poduzimati prevrate, ali je, kao i za smirivanje talijanske revolucije trebalo izvesti vojnu silu, pa je slično stanje anarhije zavlдалo u Kraljevstvu i akademska je mladež radije propisivala zakone nego što je htjela pohađati kolegije radi učenja. Štoviše, čak je uznemirivala i pitomce Sjemeništa. Budući da se strahovalo da ne bi i bogoslovi u središtu nemira bili prisiljeni ili zavedeni na teže prijestupe, a napose na rukovanje oružjem, učinilo se razboritijim otpustiti ih kućama. Bilo je zgodno u kratkom razdoblju odrediti ispite i po sudu pitomaca ostaviti ih, tako da bi ih oni, koji bi htjeli, mogli i kasnije položiti. No tek je nekolicina iskoristila tu mogućnost.

U srpnju je bila propuštena uobičajena obnova akademske uprave. Naime, upravitelj javne prosvjete, ministar Jozef barun Eötvös, naredio je da aktualna uprava nastavi svoju službu do drugoga razmještaja. Početkom rujna 1848. u Pešti se održao vrlo svečan skup crkvenih osoba pod predsjedanjem Józsefa Lonovicsa, milostivo imenovanoga egerskoga nadbiskupa,⁶⁶ te su zbog ograničenja biskupa, koji su tada na izborima često iznosili stajališta o crkvenim poslovima, oni predložili bolji redosljed i rezultate teoloških studija i nauka o religiji u školama. Imena onih koji su zasjedali i njihove odluke predstavlja izvješće koje se može pročitati, umetnuto pod brojem 38 i 39 na stranicama 'Religio es Neveles', objavljena u rujnu 1848.

Početak predavanja za godinu 1848/49. pomaknut je na početak studenoga. No ni onda se na Sveučilištu to nije dogodilo, jer su mladići nosili veliku količinu oružja, ili zbog vruće glave još nisu bili spremni za književni rad. U biskupijama su pak biskupijski liceji među svim popratnim okolnostima ipak nastavili s radom, premda su novim zakonima neke biskupije stjerane u kut, a druge su pretrpjele velike gubitke posjeda. U međuvremenu je kraljevsku metropolu Budimpeštu zauzela dana 5. siječnja 1849. carsko-kraljevska vojska pod zapovjedništvom princa Alfreda Windischgrätza te su je 24. travnja ponovno napustili nakon što su zauzeli budimsku tvrđavu. Dana 21. svibnja i nju su također morali predati napadačima sve dok ojačani ruskom pomoću 19. srpnja pod zapovjedništvom Julija Haymana nisu ponovno ovdje čvrsto stali na zemlju te u kolovozu, nakon predaje Artura Görgeya, stišali nesretni građanski rat. Već je odavno rektor Sveučilišta Joannes Eleemos Szabó, profesor Staroga zavjeta na biblijskome studiju, svojevoljno podnio ostavku, a prvo ga je naslijedio Ignacije Frank te zatim Joannes Degen. U kolovozu je carsko-kraljevski povjerenik Karl barun Geringer cijelu akademsku upravu udaljio iz službe i postavio privremeno novu

⁶⁶ József Lonovics (1793–1867) bio je imenovan 1848. za nadbiskupa Egerske nadbiskupije (*Archidioecesis Agriensis*). Ali zbog revolucije nije mogao biti inauguriran. Zbog bliskosti s mađarskim prevratnicima uhićen je 1849. i prisiljen podnijeti ostavke na sve službe. Neko je vrijeme morao napustiti Mađarsku, a nakon povratka 1860. imenovan je ponovno sljedeće godine za nadbiskupa. V. *Österreichisches Biographisches Lexikon*, na https://www.biographien.ac.at/oeb1/oebl_L/Lonovics_Jozsef_1793_1867.xml (pristupljeno 29. siječnja 2020).

pod nadzorom Antona Virozsila. Dekan Teološkoga fakulteta postao je pijarist Joseph Wiliger koji se ubrzo morao vratiti u Ovar da vodi kolegij svojega reda. Na mjesto njegova nasljednika imenovan je Samuel Marksi iz reda sv. Benedikta. Nakon što je konačno na nagovaranje prvoga čovjeka kraljevstva 19. listopada iz zgrade Sveučilišta i Sjemeništa izvedena vojska i nakon što su dovršeni potrebni popravci, 8. studenoga u sveučilišnoj crkvi, koja je zbog građanskih nemira bila dosta oštećena, slavili smo *Veni sancte* i 12. studenoga započeli smo Božjom pomoću predavanja.«⁶⁷

⁶⁷ *Album sive Matricula*, p. 147, transkribirao i preveo Petar Ušković Croata, kojemu i ovom prigodom zahvaljujem.

»Anno schol. 1847/8 collegia theologica jam 18^a Maji 1848ⁱ finem acceperunt perturbatio nempe rerum civilium in Gallia, quam mense Februar. regis Ludovici Philippi fuga, et 'Reipublicae' proclamatio secuta fuit, in magna Europae parte varios post se motus traxit. Comitum Hungariae a mense Novembr. 1847ⁱ Posonii congregata, concitantibus quibusdam turbulentis ingenii oratoribus ita a justo moderamine deflexerunt, ut avitam 800 annorum consuetudinem, sancti protoregis Stephani providentia conditam everterent, novamque opere tumultuario compilarent. Viennae 13^a Martii auspicantibus civibus academicis seditio erupit, quae post resignationem Ministri Principis Metternich novam regiminis formam extorsit.

Pestini pariter 19^a Martii juvenus novas res moliri cepit; et quia robur exercitus ad compescendam revolutionem italicam educendum fuit: status anarchiae similis in regno invaluit, juvenisque academica leges potius praescribere, quam discendi caussa collegia frequentare voluit, imo etiam alumnos Seminarii turbavit. Cumque verendum esset, ne clerici in foco turbarum ad graviores transgressiones in specie ad arma tractanda cogentur, aut seducerentur: consultius visum fuit eos ad sua remittere. Examina brevi decursu institui, eademque arbitrio Alumnorum relinquere placuit, ita, ut, qui mallent, ea tardius supplere possent; pauci tamen hac facultate usi sunt.

Mense Julio consueta Magistratus academici renovatio amissa fuit; nam dirigens institutionis publicae Minister Josephus L. B. Eötvös actu fungentem Magistratum munus suum continuare jussit usque ad aliam dispositionem. Ad initium Septembris 1848. Pestini ornatissimus celebrabatur virorum ecclesiasticorum conventus, ut e determinatione Episcoporum, qui tunc in comitiis agentes crebro de negotiis ecclesiae consilia conferebant, praeside Josepho Lonovics benigne nominato Archiepiscopo Agriensi de meliori studiorum theologorum et doctrinae religionis in scholis ordine et fructu votum proponeret. Nomina et deliberata considentium sistit relatio, quae paginarum 'Religio es Neveles' mensis Septembris a. 1848ⁱ numeris 38° et 39° inserta legitur.

Scholarum initium pro anno 1848/9 ad initium Novembris dilatatum fuit, nec tamen vel tunc in Universitate factum, quod juvenes magnam partem sagum gestabant, aut, ferventibus ingeniis, ad otium litterarium nondum erant compositi. In diaecesibus tamen lycea episcopalia studium theologicum inter varia adjuncta utcunque continuabant, quamvis per novellas leges aliqua ad incitas redacta alia magnam fundi jacturam passa essent. Interea metropolim regni 'Budapest' anno 1849° die 5^a Januarii caesareoregus exercitus duce Alfredo Principe a Windischgrätz in-sedit, at 24^a Aprilis eadem denuo excedere, demto propugnaculo Budensi, 21^a Maji autem hoc quoque oppugnantibus tradere debuit, donec Russorum ope munitus, 19^a Julii sed duce Julio L. D. Hayman hic stabilem pedem figeret, et mense Augusto post dedicationem Arthuri Görgey infelix bellum civile componeret. Jam tunc Rector Universitatis Joannes Eleemos Szabo studii

Ljetopisac piše o republikanskim zahtjevima koji se šire većim dijelom Europe. Iz njegovih zabilježaka očito je kako mladi sveučilištarci strastveno u tome sudjeluju i igraju značajnu ulogu. Čak su neki od njih posegnuli i za oružjem. Zbog njihovih »vrućih glava« nije bilo moguće normalno održavati nastavu. Ipak su sveučilišne vlasti uspjele nekako tijekom ta dva mjeseca održati mir, organizirati nastavu i provesti ispite za one koji su htjeli pristupiti. Vidjeli smo da su te akademske godine nazočni hrvatski pitomci položili upisane predmete. Nakon što je 18. svibnja 1848. zatvoreno Kraljevsko sveučilište u Pešti i raspušten teološki seminar, Starčević i Vrdoljak zajedno s ostalim hrvatskim studentima vraćaju se preko Beča natrag u domovinu. O tome je Horvat prenio zaključak Kerubina Šegvića:

»U prve dane prevrata Ante Starčević nalazi se već u domovini. Prema Šegvićevoj verziji Starčević zajedno sa svima pitomcima centralnoga sjemeništa odlazi iz Pešte preko Beča u Hrvatsku, svi se bogoslovi moraju vratiti u sjemeništa svojih biskupija, tako i Starčević u Senj.«⁶⁸

Vratili su se u domovinu i u javni život. Strossmayer je imenovan uskoro za biskupa. Starčević je bio nazočan na zasjedanju Hrvatskoga sabora u lipnju 1848. i kasnije počeo pisati političke iskrice i skidati krinke pojavama u politici u oporbenom *Slavenskom Jugu*. Nastavio je u časopisima Matice Ilirske, godišnjim kalendarima i drugim publikacijama. Temperamentni Eugen Kvaternik pridružio se dobrovoljačkim jedinicama Jelačićeve vojske koje djeluju u Slavoniji.⁶⁹

Tako hrvatski studenti s *Alma mater Pestiensis* povratkom u domovinu iz studentskih klupa i sa seminara izravno ulaze u burni politički i javni život. Horvat tu želju vidi i u Starčevića:

»Kad se je 5. lipnja 1848. sastao novi hrvatski sabor, Ante Starčević već se nalazi u

bibl. v. f. Professor munus rectoris dudum sponte resignavit, quod primum et Ignatius Frank, deinde Joannes Degen supplevit, mense vero Augusto Commissarius caesareoregius Carolus e L. B. Geringer totum Magistratum academicum ab officio removit, eique pro tempore novum sub praesidio Antonii Virozsil suffecit. Facultatis theologiae Decanus eminatus fuit Josephus Cal. Williger e scholis piis, cui post paucos dies Ovarinum ad regendum sui ordinis collegium translato, ejusdem Commissarii nominatione successit Samuel Marksi s. Benedicti. Postquam denique ad sollicitationem Primatis Regni, 19° Octobris, ex Universitatis et Seminarii aedibus miles eductus fuisset, reparationesque necessariae perfectae die 8° Novembris, in ecclesia academica, quae sub turbis intestinis multum deformata fuit. 'Veni sancte' celebravimus, et 12^a Novembris Deo favente praelectiones inchoavimus.«

⁶⁸ Josip Horvat, *Ante Starčević*, p. 85.

⁶⁹ Isto, p. 93.

Zagrebu. Došao je sigurno u Zagreb s velikim osnovama, uvjeren da njega, jednog od rijetkih doktora filozofije u mladom naraštaju, čeka otvoreno polje rada.«⁷⁰

U Pešti se na Kraljevskom sveučilištu kalila i pripremala elita među kojima je većina na prvo mjesto stavila svete političke ciljeve. Mahom su ulazili u sabor i u političku arenu, borili se za državnu samostalnost. Pa i oni najodličniji studenti poput Strossmayera, koji su se odlučili za duhovni poziv, nisu ništa zaostajali po strasti na političkom polju za Kvaternikom, Vrdoljakom i Starčevićem, koji su se posve posvetili političkom djelovanju. Sjeme slobode i prava zasijano na pripravljeni tlo moglo je donijeti znatan urod.

Tijekom višestoljetne povijesti Kraljevskoga sveučilišta, sve od 1635. nije bilo tako burna prekida nastave, kao što se to zbilo 1848. Čak se to nije dogodilo ni onda kada se ustanova selila iz Trnave u Budim i iz Budima u Peštu. O tome svjedoči obilježavanje 200. obljetnice ustanove, kojemu je Strossmayer imao prigode biti svjedokom 1835.

No akademske godine 1848/49. to se ipak dogodilo. Album ima praznu stranicu, nije bilo upisanih polaznika. A od sljedeće 1849/50. akademske godine ustroj Kraljevskoga sveučilišta znatno se promijenio. Nema više upisanih studenata iz hrvatskih dijeceza. Naravno, nema više ni onih koji nisu uspjeli dovršiti studij teologije, kao što su bili Starčević i Vrdoljak. Oni su u međuvremenu krenuli drugim pravcima djelovanja. Vlasti su umirovile ili premjestile nastavnike koji nisu govorili mađarskim jezikom. Revolucija je tako dosegla vrhunac zahtjevima za poukom na mađarskom jeziku. Prevratnički pokret dosegao je vrhunac u zahtjevima za nacionalnom nezavisnošću Mađarske. Ali je ujedno i drugim narodima krune otvorio politički put borbe za državnu samostalnost.

Na Kraljevskom Ugarskom sveučilištu u Pešti stjecali su naobrazbu duhovni i politički prvaci Hrvatske u 18. i 19. st. Ideje i spoznaje koje su se tamo uzgajale dale su obilate plodove u zasnivanju političkih stranaka i programa u Hrvatskoj. Kao što su se i ugarski studenti u Pešti nadahnjivali političkim idejama slobode, što su dolazile iz Pariza i Francuske, tako su i za hrvatske studente uzor bili predvoditelji demokratskih načela Lammenais i Cormenin.

⁷⁰ Isto, p. 86. No ovome valja pridodati sljedeće. Ante Starčević prijavio se na raspisani natječaj za profesora na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu. Uz njega se javio i Franjo Šagovac. Ban Josip Jelačić zamolio je u pismu Stjepana Moysesa, tadašnjega načelnika Odjela prosvjete pri Banskome vijeću, da napiše svoje mišljenje o dvojici takmaca, peštanskih alumnija. Moyses je pledirao za Šagovca. No Moysesovo izvješće nije prihvatio ministar prosvjete u Beču, Leo Thun, koji je imenovao za profesora filozofije Jurja Šikića, svećenika Senjske biskupije. Kao što se može vidjeti iz popisa Matične knjige upisanih studenata, sva trojica bili su polaznici Kraljevskoga sveučilišta u Pešti. Vidi o tome Alojz Jembrih, *Stjepan Moyses u Zagrebu*, o. c., pp. 131–134, bilj. 268.

Lammenaisovo geslo na naslovnici je svakoga broja prvoga oporbenoga lista u Zagrebu *Slavenski Jug* koji izlazi od 1848. do 1852. Prema toj dvojici pučkih govornika Starčević mjeri »nepotpunost« Mažuranićeve političke adrese donesene u Hrvatskom saboru 1848. upućene Mađarima:

»'Hervati Magjarom' po svojoj naravi moradiaše biti pamflet, spis najteži, jer mora biti u svih točkah podpun. A u onomu spisu neima ni traga duhu Lammenaisa ni Cormenina.«⁷¹

Zašto su u Pešti nastajale i uzmgole uspijevati buntovne i prevratničke ideje? Zato što se iz sveučilišne pouke i filozofskih naučavanja radala sloboda rasuđivanja i učvršćivala neovisnost mišljenja. Znatiželjna mladež žedno je upijala iskrice slobode koje su se palile diljem Europe. Uz to je uzgajan i duh patriotizma koji je s romantičnim idejama razvio svijest o naciji i državi. Starčević je povezoao dobar odgoj uz ideje slobode i suprotstavljanje svakom obliku sužanjstva.

»Za despotizma nastojahu otačbenici, da se mladići, koliko je moguće, dobro odgoje i izuče, i da se nepuste u službe despocie. Samo tako biaše moguće zabraniti da nepropadne celo pokolenje, rođjeno i odgojeno u sužanjstvu, samo tako dalo se je umanjiti prokletstvo, koje se leže iz sužanjstva, te narode na desetke, na stotine godinah raztače. U tu sverhu, osobito biškupi Ungarie, koje stipendie razdeliše, koje ustanoviše, utemeljiše, kakovimi radnjami uzderžaše književnike neodvisne, udaljene od duha sužanjstva!«⁷²

Oplemenjene i naobražene elite s Kraljevskoga sveučilišta u Pešti donijele su nove uvide i humanističke ideale. Zato su mogle biti snažni pokretači u težnji za obnovom i uspostavom znanstvenih i sveučilišnih ustanova, prosvjete i građanske javnosti. Na njihovim je nadahnućima oživjela ideja hrvatske državnosti i prava. Zacijelo su u Pešti bili inspirirani idejama francuske slobode, prava i socijalne jednakosti koje su se u Mađarskoj ražarile nasuprot Austriji. Horvat je to pojednostavnio u formulu opreke habsburškoga Beča i nacionalističke Budimpešte.

Ideje francuskoga republikanizma u Hrvatskoj već su ranije našle svoja uporišta i pristaše. Od četrdesetih godina, kada se osnivaju moderne političke strane, one su prisutne i dolazile su izravno ili posredno. Mnogi su, pogotovu na jugu Hrvatske, u Dalmaciji, zapamtili ideje narodnosti i slobode koje su donijele francuske vlasti u razdoblju Ilirskih pokrajina. Ali idejno nije zanemarivo ni ono što je došlo posredno, iz ugarskoga i hrvatskoga otpora carskom legitimizmu.

⁷¹ Ante Starčević, *Nekolike uspomene*, III, p. 318.

⁷² Isto, p. 317.

Između ostaloga, značajnu je ulogu u sazrijevanju i širenju tih ideja u Monarhiji odigrala zacijelo *Alma mater Pestiensis*. Horvat to ovako opisuje:

»Sjeme franceske revolucije počinje klijeti i u habsburškom carstvu, te klice i plod oblikovat će se prema političkoj i društvenoj klimi. U Franceskoj ideji revolucije idu za političkom i socijalnom jednakošću; u habsburškoj državi, sastavljenoj od različitih naroda, prvenstveno podstiču nacionalne težnje. Poslije 1830. liberalizam kao baština franceske revolucije u čitavoj se Europi hvata u koštac s konzervativizmom, proturevolucionarnom reakcijom, sistemom apsolutizma. U habsburškoj državi zapadnjački liberalizam dobiva izrazitu boju nacionalizma; tu su prvoborci protiv centralističkoga apsolutizma Habsburga Mađari i Hrvatska uslijed državnog zajedništva s Ugarskom postaje važan odsjek velike idejne i političke borbe. Narodni preporod, prvenstveno kulturni pokret ubrzo se pretvara u političku akciju, hrvatski nacionalizam obnovljen u ilirskoj, sveslavenskoj koncepciji, prirodno se sukobljuje s mađarskim nacionalizmom, koji sa sobom poistovjetuje ugarsku državnu zajednicu. U Hrvatskoj se sve više ukrštavaju i isprepliću, bore interesi i uticaji habsburškoga Beča i nacionalističke Budimpešte.«⁷³

Upravo na tom razmeđu revolucionarnih nacionalnih ideologija u Pešti i povijesnoga legitimizma, koji prevladava u Beču, odgojene su i naobražene poletne mlade duhovne snage hrvatske inteligencije u prvoj polovici 19. stoljeća. Iz jedinstvene talionice najboljih talenata Ugarskoga dijela Carevine ponijeli su idejne klice koje su se razgranale u političkom životu Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća. Od konstituiranja zemaljskoga Sabora Zvonimirove krunice nakon apsolutizma 1861. do kraja stoljeća u parlamentarnim redovima, ali jednako tako u kulturi, znanosti i umjetnosti, prevladava borba ideja pitomaca iz Kraljevskoga sveučilišta u Pešti.

U prvim su redovima trojica čije smo akademske uspjehe na studiju podrobnije prikazali: Strossmayer, Kvaternik i Starčević. Oni su najistaknutiji osnivači pokreta i promicatelji nacionalnih programa. Ali ništa manje značajna nije uloga ni ostalih koji su zabilježeni u Matičnoj knjizi upisanih na studij teologije, od Šumanovca, Mudrovčića, Ilijaševića do Vebera i Vrdoljaka. *Alma mater Pestiensis* bila je zacijelo snažna i krepka idejna »hraniteljica« (alma) na kojoj se duhovno kriječila i jačala vlastitu kritičku svijest hrvatska inteligencija u nacionalnim, europskim i svjetskim pitanjima državnštva. Uspjeli su spoznati i razaznati iskrice slobode koje su vodile prema izbavljenju iz stoljetnih veriga sužanjstva. U prvim su redovima borbe za oslobođenje puka i demokratske ideje gojenci Peštanske »Majke hraniteljice«. Oni su zaslužni za polaganje političkih

⁷³ Josip Horvat, *Ante Starčević*, p. 57.

temelja na kojima se nakon toga mogla podizati veličanstvena zgrada hrvatske državne samostalnosti u 20. stoljeću.

Dobra humanistička naobrazba uvijek je bila snažan pokretač napretka u europskoj političkoj povijesti. Republika Hrvatska ima višestoljetnu humanističku tradiciju obrazovanja na najistaknutijim europskim sveučilištima, od Bolonje i Rima do Beča i Budimpešte. U tom je krugu jačala i vlastitu sveučilišnu bazu. Zacijelo je i to bio jedan od bitnih činitelja koji su pripomogli da se na početku ovoga stoljeća na dostojan način uzmogla povratiti u krug sjedinjenih europskih naroda te da 2020. predsjedava Vijećem Europske Unije.

Alma mater of Strossmayer, Kvaternik i Starčević: Croatian Students of Philosophy and Theology at the Royal University in Pest

Summary

The article primarily focuses on research on the education of Croatian students in four colleges at reputable European universities: Rome, Bologna, Vienna and Pest. It displays an overview of the history of the Royal University of Hungary conceived in Trnava in 1635, moved to Budapest in 1777 and eventually located in Pest in 1784. The study of philosophy and theology at the Regia scientiarum Universitas Hungarica Pestiensis was attended by selected candidates from the Hungarian and Croatian countries of the Monarchy. Each diocese, as well as prominent families, send their most gifted students to the Central Seminary. That is why this institution of higher education was called the “Bishop’s School” or the Royal Political Academy. Whoever got there was destined for high office in the church or state hierarchy. The structure of education in the Habsburg Monarchy from the 16th to the 19th centuries is emphasised in order to understand the way of studying in the work, with special emphasis on Hungary and Croatia.

The central part of the discussion is devoted to the presentation of data on the students of theology at the Royal University from 1824 to 1848. The following is a review of five prominent alumni from that period. The article presents the academic portraits and achievements of Andrija Šumanovac, Anton Mudrovčić, Stjepan Ilijašević, Adolf Veber and Petar Vrdoljak. Then comes a more detailed comparison of the enrolled courses and passed exams as well as the presentation of unpublished data on academic achievements of three famous students of philosophical and theological studies — Josip Juraj Strossmayer, Eugen Kvaternik and Ante Starčević. All the courses they attended and the places they took at their age are detailed.

On this basis, the article delineates in a particular way the system of assessment and the settings of the educational system of that time. The Royal University adjourned in 1848 due to the upheaval. But the alumni became involved in libertarian and

democratic political events in their homeland, inspired by the ideas they enriched in Pest. The concluding consideration makes judgments about the importance of *Alma mater Pestiensis* in educating the spiritual and political elite in Croatia.

Key words: philosophy, theology, Royal University in Pest, students, Josip Juraj Strossmayer, Eugen Kvaternik, Ante Starčević